

**UNIVERZITA PARDUBICE
FILOZOFICKÁ FAKULTA**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2012

Markéta Kurková

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

**Dílo Tomáše Štítného: Ženy a rodinný prostor v díle Tomáše
Štítného**

Bakalářská práce

2012

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Markéta Kurková**
Osobní číslo: **H08134**
Studijní program: **B7310 Filologie**
Studijní obory: **Historie (dvouoborové)**
Slavistická studia zemí Evropské unie (dvouoborové):
Bulharština
Název tématu: **Dílo Tomáše Štítného: Ženy, děti a rodinný prostor v díle To-
máše Štítného**
Zadávací katedra: **Katedra literární kultury a slavistiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

V úvodu bude představena problematika Women studies v české historiografii. Poté život a dílo Tomáše Štítného. Další část bude věnována obecně ženám ve středověké společnosti. Nejpodstatnější část práce je výtah informací ze Štítného děl a vytvoření obrazu ženy z jeho tehdejšího pohledu. Na konci budou shrnuty závěry z práce.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ŠTÍTNÝ, Tomáš. Knížky o hospodářovi, o hospodyni a o čeledi, edice Dr. V. Foch, Praha 1929. ŠTÍTNÝ Tomáš, Knížky o hře šachové a jiné, Praha 1956. ŠMAHEL, F. - NODL, M. Člověk českého středověku, Praha 2002. LENDEROVÁ, M. - KOPIČKOVÁ B. BUREŠOVÁ, J. - MAUR, E. Žena v českých zemích od středověku do 20. století. Praha 2009. CÍSAŘOVÁ - KOLÁŘOVÁ. Žena v hnutí husitském. Praha 1915. ZÍBRT, Čeněk. Veselé chvíle v životě lidu českého. Praha 2006.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Kateřina Čadková**
Ústav historických věd

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2010**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2012**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

L.S.

PhDr. Ivo Říha, Ph.D.

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2011

Prohlášení:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou vedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/200 Sb., autorský zákon, zejména skutečnosti, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou, nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 30.3.2012

.....
Markéta Kurková

Chci zde poděkovat vedoucí mé práce, Mgr. Kateřině Čadkové Ph.D., za její odborné rady, cenné připomínky, a také za její ochotu a čas, který mi při psaní této práce věnovala.

Anotace

Práce se zabývá ženou a rodinným prostorem v díle Tomáše Štítného. V úvodu je stručně nastíněna problematika Women studies v české a zahraniční historiografii. Poté je představen život a literární dílo Tomáše Štítného a shrnut jeho vztah k důležitým ženám v jeho životě. Další část je věnována obecně ženám a rodinnému prostoru ve středověké společnosti. V nejpodstatnější části práce je výtah informací ze Štítného děl a vytvoření obrazu ženy z jeho tehdejšího pohledu. Na konci jsou pak shrnuty závěry práce.

Klíčové pojmy

Žena, manželka, matka, hospodyně, Tomáš Štítný

Title

The Literary Work of Tomáš Štítný: Women and a family circle in the literary work of Tomáš Štítný

Abstrakt

This bachelor thesis deals with the topic of the role of a woman and a family circle in the work of Tomáš Štítný. In the introduction there is a brief description of the women studies issues occurring in Czech and foreign historiography. Subsequently, the life and works of Tomáš Štítný is introduced and his relationship to important women in his life is summarized. The following section is dedicated to women in general and to the family circle in medieval society. The most important part includes summaries of information within the works of Štítný and recreating a picture of a woman from his contemporary viewpoint. In the conclusion, the findings are summarized.

Key words

Woman, wife, mother, housewife, Tomáš Štítný

OBSAH

ÚVOD.....	1
1 TOMÁŠ ZE ŠTÍTNÉHO.....	5
1.1 Život Tomáše ze Štítného.....	5
1.2 Literární tvorba Tomáše ze Štítného	9
1.3 Ženy v životě Tomáše ze Štítného	13
2 MANŽELSTVÍ A ŽENY VE STŘEDOVĚKU.....	15
2.1 Manželství ve středověku	15
2.2 Postavení ženy a její společenské role ve středověku.....	18
2.2.1 Ženy manželky.....	20
2.2.2 Ženy matky	22
2.2.3 Ženy hospodyně.....	23
3 ŽENY V DÍLE TOMÁŠE ZE ŠTÍTNÉHO.....	25
3.1 Panenský stav.....	25
3.1.1 Rozdělení panen.....	25
3.1.2 Panny, které chtějí "jít za muž"	26
3.1.3 Výběr budoucího muže.....	28
3.1.4 Svatba	29
3.2 O stavu manželském	31
3.2.1 Proč je stav manželský počestný a důstojný	31
3.2.2 Jak se chovat ve svazku manželském	32
3.2.3 Špatní a dobří manželé.....	32
3.2.4 Láska a věrnost	35
3.3 Žena jako manželka	37
3.3.1 Jak by se měla chovat moudrá a pokorná manželka.....	37
3.3.2 Hlavní ctnosti manželky	38

3.3.3 Vlastnosti špatné manželky	40
3.4 Žena jako matka.....	42
3.5 Žena jako hospodyně	44
3.6 Vdovský stav.....	46
3.6.1 Rozdělení vdov	46
3.6.2 Vdát se podruhé, či nevdát?.....	47
ZÁVĚR	49
RESUMÉ	51
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:	52
Primární literatura:	52
Sekundární literatura:.....	52

ÚVOD

Hned v úvodu je potřeba zdůvodnit, proč Obsah práce nekoresponduje s názvem v Zadání bakalářské práce. Původním záměrem bylo obsáhnout, jak ženu, tak i dítě v díle Tomáše ze Štítného. V průběhu psaní práce bylo ale zjištěno, že Štítný se ve svých dílech věnuje dítěti obsahově natolik, že by byla značně přesažena kapacita bakalářské práce. Z toho důvodu se její obsah zúžil a soustředí se pouze na ženu a její roli v rodině a manželství. Na dítě pohlíží již jen z pohledu ženy jako matky.

Tomáš ze Štítného byl v této práci vybrán z toho důvodu, že je to velmi zajímavá postava. Jeho specifičnost spočívá zaprvé v tom, že byl laikem, zatímco většina autorů středověkých spisů byli univerzitní mistři a kněží. Z toho vyplývá i jeho druhá zvláštnost, a to skutečnost, že byl také otcem. V neposlední řadě byl prvním autorem česky psaných spisů, což se do té doby nikdo neodvážil.

V práci bude zanalyzováno dílo Tomáše ze Štítného v těch částech, kde se věnuje především ženám a manželskému prostoru. Cílem je zjistit, jakým ženám se Štítný věnuje a jaký na ně má názor. Co jim radí a dává příkladem? A to zejména manželkám, matkám a hospodyním. Dalším bodem bude vytvoření obrazu ideální manželky z jeho tehdejšího pohledu, jaké zmiňuje špatné a dobré vlastnosti manželek a bude zjišťováno, zda byly jeho názory ovlivňovány středověkými církevními autoritami nebo současníky.

Již ve 14. století za Tomášova života byly jeho texty známé a ve století následujícím i často opisovány. V dalších třech stoletích na ně bylo sice trochu zapomínáno, ale od 18. století se již znovu rozmáhá zájem o tohoto staročeského literáta. Větší pozornost mu věnuje roku 1792 Josef Dobrovský v jeho *Geschichte der böhmischen Sprache und Literatur*. Dalšími obrozenci, kteří se o Štítného zajímají jsou J. Jungmann v *Historii literatury české* z roku 1825, P. J. Šafařík v *Geschichte der slavische Sprache und Literatur*, vydané o rok déle nebo Fr. Palacký, kterému roku 1838 vychází článek *České obyčeje a mravy za věku Karla IV. výpisky ze knih pana Tomáše ze Štítného*, kde vychvaluje Štítného literární práci.¹

Štítného texty byly pak v 19. a 20. století poměrně často editovány. K. J. Erben v roce 1852 vydává Štítného *Knížky šestery o obecných věcech křesťanských*. Roku

¹ GEBAUER, Jan. *O životě a spisích Tomáše ze Štítného*. Prof. dr. Fr. Trávníček (ed.). Praha: Česká akademie věd a umění, 1923, s. 68-70.

1873 Ant. J. Vrtátka edituje *Knížky o hospodářovi, o hospodyni a o čeledi*. Ve století následujícím v roce 1915 se zase A. Kolářová-Císařová věnuje Tomášovi a jeho pohledu na ženy v knize *Ženy v hnutí husitském*. O Štítného život a literární tvorbu se podrobněji zajímal J. Gebauer ve spise *O životě a spisích Tomáše ze Štítného*, vydaný roku 1923. Roku 1940 L. Čudová a M. Novotná editují Tomášův spis *O lásce a* Fr. Šimek spolu s M. Kaňákem zase roku 1856 *Knížky o hře šachové* kde jsou zahrnuty Štítného traktáty *O trojím stavu, panenském, vdovském a manželském; O hospodářovi, o hospodyni a o čeledi; O přirovnání devíti lidských stavů k devíti kůrům andělským* a i *Řeči nedělní a sváteční, Duchovní román o Barlaamovi a Josafatovi* a *Knížky o hře šachové*. Mezi novější Štítné edice patří *Řeči besední* z roku 1992 od M. Nedvedové. Další, kdo se o našeho autora poměrně více zajímá je P. Rychterová. Roku 1999 ji v *Mediaevalia Historica Bohemica* vyšel článek *Žena a manželství*, kde zkoumá Štítného názor na ženy a stav manželský a v nedávné době roku 2009 také editovala Štítného *Revelationes* jako *Vidění svaté Brigity v překladu Tomáše ze Štítného*, zatím v 1. vydání. Edice Štítného knih jsou tedy již staršího charakteru a v poslední době se, až na zmíněnou P. Rychterovou, jeho texty nevydávají.

Tématu ženy a manželství se věnuje poměrně dost publikací. Z českého prostředí bych zmínila Milenu Lenderovou, Boženu Kopiczkovou nebo Annu Kolářovou-Císařovou. Milena Lenderová a Božena Kopiczková ještě s dalším kolektivem vydali v nedávné době jednu z nejobsáhlejších českých prací o ženách – *Ženu v českých zemích od středověku do 20. století*, která postihuje oblasti ženy napříč staletími od partnerství, rodiny, vlastnictví, veřejného života, vlastní identity, života až po mecenášství. Ještě dříve vyšla od Mileny Lenderové a kolektivu *Eva nejen v ráji: žena v Čechách od středověku do 19. století*. Obě publikace mi byly k mé práci velmi nápomocné. Anna Kolářová-Císařová se zase ve svých pracích zaměřovala na ženy a jejich podíl v husitství a její asi nejznámější prací je *Ženy v hnutí husitském*, která je sice už staršího charakteru, ale tím, že o ženách v tomto období moc prací nevychází, je velmi přínosná. Poměrně hodně děl vychází také od autorů zahraničních, o ženách píše například Régine Pernoudová v *Ženě v době katedrál*, kde vykresluje obraz středověké ženy, která hrála významnou roli v politickém, hospodářském, kulturním i náboženském životě své doby. Pozornost věnuje i každodennímu životu řeholnice, manželky, paní domu nebo ženě jako předmětu v poezii. Edith Ennenová se zase ve své práci *Ženy ve středověku* pokusila vykreslit, na rozdíl od dnes módních studií, které analyzují především mužský negativní pohled na ženy, svébytný svět středověkých žen. Věnuje

proto v knize velkou pozornost politickým aktivitám franckých královen, specifické ženské zbožnosti a dosahuje svého vrcholu v ženské mystice vrcholného a pozdního středověku. Dále se zaměřuje na otázky podílu žen na městské ekonomice a samostatného ženského podnikání. Další zahraniční historička Leah Otis-Courová v díle *Rozkoš a láska: dějiny partnerských vztahů ve středověku* na základě neobvykle širokého pramenného materiálu, zahrnujícího jak texty teologické, právní, tak i například anonymní rytířské romány, vykresluje mnohostranný obraz vztahu mezi mužem a ženou ve středověku. Seznamuje čtenáře s otázkami příbuzenství, domácnosti a zapojení manželského svazku do struktury feudální společnosti, majetku a dědictví i církevních omezení, týkajících se manželství a sexuality. Tyto autorky se ale zaměřují na západní germánskou a keltskou společnost, proto je pro mě nutné vybírat informace z jejich publikací opatrně, jelikož já čerpám z pramenů českých. Je důležité zde také zmínit významného francouzského historika jménem Georges Duby a jeho kolegyni Christiane Klapisch-Zuberovou. Zejména potom jejich dílo *A History of Women in the West: Silences in the Middle Age*, kde na základě nesčetných zdrojů nabízí nové pohledy na středověkou ženu.

V práci je čerpáno z Tomášových původních prací, jak o nich sám píše v Předmluvě ve sborníku Sázavském: „*I psalt' sem vám kniehy dvoje, tyto prvnie sám skládav z své hlavy, jakž mi se zdálo podobně, což sem kde četl neb slýchal na kázanie aneb ot učených se mohl sám domysliť, ješto přístupno k tomu úmyslu, o němž sem psal.*“² Poté tyto knihy, kde uplatňuje své vlastní myšlenky a názory, ještě rozdělil do šesti knížek: *prvnie jsú o vieře, o nádeji a o milosti; druhé o pannách, o vdovách a o manželéch; třetí o hospodárovi, o hospodynĭ a čeledi; čtvrté, kterak devět ráduov lidských nesú podobenstvie devieti kuoróv andělských; páté, kterak nás črt láká; šesté, čím se očisťujem toho, že hřešieme.*“³ K této práci byly vybrány texty, kde se Štítný věnuje právě ženám a rodinnému prostoru, což jsou: traktát *O trojĭech stavĭech: panenském, vdovském i manželském* v edici od Fr. Šimka a M. Kaňáka v *Knížkách o hře šachové*, edici od K. J. Erbena v *Knížkách šesterých o obecných věcech křesťanských*, *Knížky druhé*. a také ve vydání od Ant. J. Vrt'átka v *Knihách naučení křesťanského*, část *O manželéch*. Dalším pramenem byl traktát *O hospodárovi, o hospodynĭ a o čeledi* opět v edicích od Fr. Šimka, K. J. Erbena, Ant. J. Vrt'átka a také ještě ve vydání od Dr. V.

² ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knížky o hře šachové a jiné*. František Šimek (ed.). Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1956, s. 39.

³ Tamtéž, s. 40.

Focha.

Zde je vysvětleno, proč v této práci není čerpáno z Tomášovy *Legendy o svaté Alžbětě* a také z jeho *Revelationes*. Legendě o Alžbětě není věnována pozornost z toho důvodu, jelikož tato práce zapadá spíše do hagiografie, která má specifický charakter a tato práce je věnována ženám světským - manželkám, matkám a hospodyním. Z toho důvodu nejsou využity ani jeho mystické *Revelationes*.

Tomáš ze Štítného, i když překládá a kompiluje z latinských textů, píše všechny své práce v češtině, aby podnítil i méně vzdělané a prostší lidi k přemýšlení a k užívání vlastního úsudku. Bude zde proto více pojednáno o česky psané literatuře v období Tomášova života. Kolem poloviny 14. století na rozdíl od let předcházejících se hlubšího vzdělání dostává i širšímu okruhu společnosti a tak vzniká i širší potenciální čtenářský kruh české literatury. Literární tvorba na jedné straně souzněla s kulturním rozmachem za doby Karla IV. (rozšíření sociální základny, nové literární žánry, nárůst česky psané tvorby), na druhé straně satirická a poučující literatura poukazovala na rozpor křesťanské prostoty a morálky a tehdejší společenský život. Jedni z nejvýznačnějších Tomášových současníků jsou Konrád Waldhauser a Matěj z Janova. Konrád Waldhauser psal oproti Štítnému latinsky a svým studentům věnoval sbírku *Postila studentium sanctae Pragensis universitatis* v překladu *Postila studentů svaté univerzity pražské*. Jan Matěj z Janova psal také latinsky a ve svém spise *Regulae Veteris et Novi testamenti* (Pravidla Starého a Nového zákona) vyslovil odvážnou analýzu soudobé situace ve společnosti.⁴

⁴ GALÍK, Josef et. al. *Panorama české literatury: (literární dějiny od počátků do současnosti)*. Olomouc: Rubico, 1994, s. 31-32, 41. ISBN 80-85839-04-0.

1 TOMÁŠ ZE ŠTÍTNÉHO

1.1 Život Tomáše ze Štítného

Tomáš ze Štítného se narodil roku 1331 (přesné datum narození není známo)⁵ v rodině nižšího jihočeského šlechtice příbuzného s panským rodem Benešoviců⁶. Tento rok narození se odhaduje ze Štítného vlastních slov, když ve sborníku Opatovickém, který je opisem sborníku sepsaného pravděpodobně roku 1401, píše: "*aj, již mi jde léto sedmdesáté...*"⁷

Jeho zbožní rodiče mu dali základy křesťanské výchovy, když ho nejspíš předurčili k duchovní dráze a již za mlada se od nich naučil křesťanské poučky a jak sám píše v předmluvě k Řečem besedním: „*pro něž jsem pak i v písma přišel v nějakú známost*“.⁸ O jeho dalším vzdělání, než šel do Prahy, bohužel více nevíme. Z rodné tvrze ve Štítném u Žirovnice v okrese pelhřimovském⁹ odešel mladý Tomáš do Prahy za vysokoškolským studiem, kde ho lákala tehdejší panovníkem Karlem IV. nově založená univerzita.¹⁰

Karel IV.¹¹, římský císař a český král, v rámci toho, že z Prahy systematicky budoval politické a kulturní centrum západního křesťanstva, založil ve svém sídelním městě v roce 1348 Univerzitu Karlovu¹², což má v Tomášově životě velký význam. Kdyby nebyla pražská univerzita založena nebo se Štítný narodil o několik desetiletí dříve, neměl by příležitost jít do Prahy studovat a učit se tehdejšímu vysokoškolskému vzdělání, které univerzita nabízela a především by se možná ani nepotkal se svými

⁵ Srov. Josef Galík, *Panorama české literatury*, Olomouc, 1994, s. 37.

⁶ RYCHTEROVÁ P., Tomáš ze Štítného a jeho „Vidění svaté Brigity Švédské“, In: ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš, *Vidění svaté Brigity Švédské v překladu Tomáše ze Štítného*. Pavlína Rychterová (ed.). Praha: Filosofia, 2009, s. 29. ISBN 978-80-7007-294-3.

⁷ ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knižky o hospodářovi, o hospodyně a o čeledi*. Dr. V. Foch (ed.). Praha: Karel Reichl, 1929, s. 81.

⁸ ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, *Řeci besední*, Milada Nedvěďová (ed.). Praha: Academia, 1992, s. 15. ISBN 80-200-0150-6.

⁹ ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knižky o hospodářovi, o hospodyně a o čeledi*. Praha, 1929, s. 81.

¹⁰ ŠIMEK, František, Osobnost a dílo Tomáše ze Štítného, In: ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knižky o hře šachové a jiné*. František Šimek (ed.). Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1956, s. 17.

¹¹ Karlu IV. se věnuje Ferdinand Seibt, František Kavka nebo Jaroslav Čechura. F. Seibt se zabývá v práci *Karel IV.: Císař v Evropě (1346-1378)* jeho říšskou politikou, F. Kavka se zase v díle *Karel IV.: Historie života velkého vladaře* zaměřuje na jeho každodenní život a J. Čechura nám o něm v *Českých zemích v letech 1310-1378: Lucemburkové na českém trůně* poskytuje informaci jako českému králi a Lucemburovi.

¹² ČORNEJ, Petr - LOCKEROVÁ, Jiřina - MAJOR, Pavel. *Panovníci českých zemí*. 5. vyd. Havlíčkův Brod: Fragment, 2004, s. 59. ISBN 80-7200-848-3.

vzory - kazateli Raňkovem, Waldhauserem a především Milíčem, o němž píše: *"Byť nebyl on, snadť by i těch všech knih nebylo, kteréť jsem já psal."*¹³ Také skutečnost, že panovník v hlavním městě Českého království sídlil a panoval, povýšil tak Prahu na hlavu říše a stala se průchozím místem společenských a náboženských proudů.¹⁴

Štítný univerzitu navštěvoval, aniž by však dosáhl nějaké akademické hodnosti. Navázal tam ale, jak už bylo zmíněno, pro něj osudové kontakty s předními učiteli. Ve svém díle vděčně zmiňuje autoritu Vojtěcha Raňkova z Ježova, kterou v něm tento muž vyvolal.¹⁵ Raňkov z Ježova (Albrecht Ranconis) dosáhl v roce 1355 hodnosti rektora na pařížské univerzitě a v Paříži strávil více než dvacet let. Od roku 1366 ale působil převážně v Praze.¹⁶ Jeho nadšení a přízeň k obrodnému duchovnímu hnutí, šířícímu se tehdy v univerzitním, církevním i lidovém ovzduší, vedla Tomáše, kterému bylo tehdy asi 23 let, před kazatelnu Konráda Waldhausera a Jana Milíče.¹⁷ Později také Štítný popisuje hluboký dojem z kázání těchto reformních kazatelů.¹⁸ Augustián Konrád Waldhauser byl do Čech povolán z Rakous. a jeho kázání probíhala u sv. Havla a v Týně¹⁹. Kázal německy a latinsky a k jeho posluchačům patřil především německý patriarchát a okruh pražských studentů.²⁰ Při kázáních upozorňoval na mravně zkaženou církev a varuje i proti přepychu a zkažené morálce české společnosti, především proti touze žen po líbivosti, nejen z hlediska morálního, ale také hospodářského. Vystupuje s přesvědčením proti klášterní výchově dívek, kde si dle něj zvyknou na bohatství a taktéž se mu nelíbí, když církev za své „chovanky“ vybírá peníze.²¹

Jan Milíč z Kroměříže, Husův asi nejvýznamnější předchůdce a otec české reformace, kázal u sv. Jiljí a později i v kostele sv. Mikuláše na Starém Městě pražském. Pro nemoc svého přítele Konráda Waldhausera pořádal od roku 1366 kromě českých i kázání německá. Jeho začátky ale nebyly vůbec lehké, když se stal kazatelem takřka

¹³ ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *O lásce*. Libuše Čudová, Marie Novotná (ed.). Tábor: Husův sbor, 1940, str. 3.

¹⁴ KAŇÁK, Miloslav. *Milíč z Kroměříže*. Praha: Blahoslav, 1975, s. 3.

¹⁵ RYCHTEROVÁ, P., Tomáš ze Štítného a jeho „Vidění svaté Brigity“, In: ŠTÍTNÝ, Tomáš, *Vidění svaté Brigity*. Praha, 2009, s. 29.

¹⁶ KOPIČKOVÁ, Božena, *Žena evropského středověku v zasetí své doby*, In: LENDEROVÁ, Milena. *Eva nejen v ráji: žena v Čechách od středověku do 19. století*. Praha: Karolinum, 2002, str. 22. ISBN 80-246-0375-6.

¹⁷ ČUDOVA L., NOVOTNÁ M., *Život a dílo Tomáše ze Štítného*, In: ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *O lásce*. Tábor, 1940, str. 4.

¹⁸ RYCHTEROVÁ, P., Tomáš ze Štítného a jeho „Vidění svaté Brigity“, In: ŠTÍTNÝ, Tomáš, *Vidění svaté Brigity*. Praha, 2009, s. 29.

¹⁹ KOLÁŘOVÁ-CÍSAŘOVÁ, Anna. *Žena v hnutí husitském*. Praha: nákladem Sokolice, 1915, s. 28.

²⁰ GALÍK, Josef et. al. *Panorama české literatury*. Olomouc, 1994, s. 41.

²¹ KOLÁŘOVÁ-CÍSAŘOVÁ, Anna. *Žena v hnutí husitském*. Praha, 1915, s. 29-30.

přes noc.²² Tím, že od počátku používal český jazyk, mohl působit na širší okruh lidí, ale především působil i osobním příkladem, když se vzdal svého místa v královské kanceláři a své sociální postoje realizoval i tím, že rozdal všechn svůj majetek a žil v chudobě, čímž ho mnoho lidí mělo za blázna.²³ Tomáš chtěl psaným slovem předat Milíčovy ideály a pomoci tak k jejich uskutečňování, proto byl pokládán, a i on se sám tak označuje, za Milíčova duchovního syna.²⁴

V Praze si Štítný osvojil univerzitní vzdělání a především si odtud odnesl nadšenou duchovní horlivost ke křesťanské životní opravdovosti, přestože se nestal mistrem ani knězem.²⁵ Možná se nestal mistrem proto, že nechtěl dodržovat předpisy a povinnosti spojené s tímto titulem²⁶ nebo proto, že se po smrti jeho rodičů musel ujmout zděděného statku.²⁷ Roku 1355 se tedy vrátil na rodnou tvrz, kde žil se svojí manželkou a později i s jejich pěti dětmi ve spokojeném manželství, které se mu stalo i novým ohniskem jeho spisovatelského nadání a vedle hospodářství se tedy věnoval i literární činnosti.²⁸ Praha ho však pro její kulturní a náboženský ruch nepřestala lákat.²⁹

Po dvaceti letech, když mu zemřela jeho žena i s jejich třemi dětmi, neměl již na tvrzi státní a kolem roku 1380 pronajal polovinu statku za roční rentu, která činila čtrnáct kop grošů Zbyňkovi z Kamenice³⁰ a roku 1381 se se svými dětmi, dcerou Anežkou a synem Janem, natrvalo odstěhoval opět do Prahy.³¹

Pokud byl Tomáš se svými dětmi odkázán jen na tento příjem, měl na den přibližně pětkrát více peněz, než bylo existenční minimum chudého kněze. K velkému blahobytu výnos středně velkého zemanského zboží při neustálém poklesu reálné hodnoty pražského groše nestačil. Po smrti nájemce roku 1391 se navíc Tomáš musel po tři roky soudit, než si obhájil nárok na svůj statek, který pak znovu pronajal. V Praze se Tomáš věnoval především již jeho oblíbenému přepracovávání svých děl a snad se

²² KAŇÁK, Miloslav. *Milíč z Kroměříže*. Praha, 1975, s. 18-19..

²³ ŠMAHEL, František. *Husitská revoluce 2: Kořeny české reformace*. 2. vydání. Praha: Karolinum, 1996, s. 11, ISBN 80-7184-072-6.

²⁴ GEBAUER, Jan. *O životě a spisích Tomáše ze Štítného*. Praha, 1923, s. 12.

²⁵ ČUDOVÁ L., NOVOTNÁ M., Život a dílo Tomáše ze Štítného, In: ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *O lásce*.. Tábor, 1940, str. 4.

²⁶ ŠIMEK, Fr., Osobnost a dílo Tomáše ze Štítného, In: ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knižky o hře šachové a jiné*. Praha, 1956, s. 17.

²⁷ ŠMAHEL, František. *Husitská revoluce 1: Doba vymknutá z kloubů*. 2. vydání. Praha: Karolinum, 1995, s. 273. ISBN 80-7184-072-6.

²⁸ ČUDOVÁ L., NOVOTNÁ M., Život a dílo Tomáše ze Štítného, In: ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *O lásce*. Tábor, 1940, str. 4.

²⁹ ŠMAHEL, František. *Husitská revoluce 1*, Praha, 1995, s. 273.

³⁰ ŠIMEK, Fr., Osobnost a dílo Tomáše ze Štítného, In: ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knižky o hře šachové a jiné*. Praha, 1956, s. 20.

³¹ ŠMAHEL, František. *Husitská revoluce 1*. Praha, 1995, s. 273.

stýkal i s mladým Husem.³² Datum jeho smrti stejně jako datum narození není jistě známo, nejpozději však Tomáš ze Štítného umírá v Praze roku 1409. Místo jeho odpočinku nám ale není známo.³³

³² Tamtéž 273-274.

³³ RYCHTEROVÁ, P., Tomáš ze Štítného a jeho „Vidění svaté Brigity“, In: ŠTÍTNÝ, Tomáš, *Vidění svaté Brigity*. Praha, 2009, s. 29.

1.2 Literární tvorba Tomáše ze Štítného

Tomáš ze Štítného se velmi zasloužil o český literární vývoj. Především jeho zásluhou dosáhla ve druhé polovině 14. století čeština takového vývojového stupně, že ji bylo možné využívat v celém rozsahu literatury. Jako česky píšící laik se zabýval teologickými otázkami.³⁴ Můžeme se ptát, proč? Dá se předpokládat, že z toho důvodu, že středověcí lidé byli zbožní a teologické otázky se jich osobně dotýkali, a proto je také zajímali. Snažil se, jako Husův přímý předchůdce, o návrat tehdejší morálně upadající křesťanské církve k její původní prostotě a chudobě. Nevyhýbal se ani kritice, neměl strach kárat vyšší stavy tehdejší feudální společnosti – krále, správce země nebo šlechtu, což bylo v té době velmi odvážné. Z oblasti náboženské se tak dostává i k psaní politickému a sociálně-mravoučnému. Sdílel názor, že tehdejší morální úpadek společnosti způsobila nedostatečná znalost křesťanských pouček, a proto se rozhodl o nich poučovat nejen své blízké, ale i širší kruhy prostého, zvláště venkovského lidu, v nichž vidí nejděčnější čtenáře a posluchače. Z tohoto důvodu texty logicky třídil, psal srozumitelně, jasně a jeho věty, i když jsou často velmi dlouhé i s řadou přirovnání, jsou vždy přehledné. Dával v nich otázky, na které se pokoušel odpovědět tak, aby mu rozuměli všichni, i prostí lidé. Štítný nejprve texty pouze překládal a kompiloval z latinské literatury, a teprve později vznikly i jeho relativně samostatné spisy.³⁵

Mezi jeho obsáhlejší díla patří *Řeči besední*, které napsal pro své děti. Je to základní poučení o víře, zprostředkované formou otázek o poznání Boha a Trojice Svaté v první části a o poznání sebe sama, milování Boha a o náboženství v části druhé, které pokládají děti svému otci a on jim na ně odpovídá³⁶. Tuto formu Štítný vybral proto, aby čtení bylo pro děti zajímavější. *Řeči besední* máme v edicích od M. Hattala, Fr. Stejskala nebo M. Nedvědové.

Dalším obsáhlejším dílem jsou *Řeči nedělní a sváteční*, které jsou dost nepůvodní³⁷, představují výklad čtení na neděle a svátky, tedy jistou náhradu kázání pro ty, kteří se z nějakého důvodu nemohli zúčastnit kázání přímo v kostele. Dostupné jsou v edici od J. Straky nebo Fr. Šimka v *Knížkách o hře šachové*.

³⁴ GALÍK, Josef et. al. *Panorama české literatury*. Olomouc, 1994, s. 36.

³⁵ Tamtéž, s. 37.

³⁶ ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, *Řeči besední*. Praha, 1992, 13-14.

³⁷ Více než třetina jsou překlady z homilií (výkladů na evangelia) církevních Otců, něco je čerpáno z kázání Tomášových oblíbených kazatelů, In: Fr. Šimek, Osobnost a dílo T. ze Štítného, *Knížky o hře šachové a jiné*. Praha, 1956, s. 23.

Posledním obsahově větší dílem je překlad z latinského originálu *Zjevení sv. Brigity*, které zpracoval dvakrát, jednou pro dceru Anežku a podruhé pro širší čtenářský kruh.³⁸ Vydané jsou zatím pouze od P. Rychterové.

Poté psal Tomáš ze Štítného menší práce náboženského zaměření, tzv. traktáty. Ty pak „sestavoval Štítný sám ve sborníky“³⁹. Nebyl v nich ale počet traktátů stejný a některé se i opakovaly ve více sbornících. Z těchto sborníkových prací, které Tomáš pořizoval, je od něho zachován jen jeden tzv. *Klementinský*, dalších šest jsou již jen opisy těch původních, dnes již ztracených. Jsou to sborníky: *Vyšehradský*, *Opatovický*, *Musejní*, *Jesuitský (Jindřichohradecký)*, *Sázavský a Vávrův (Jindřichohradecký)*.

Klementinský sborník neboli *Knížky šestery o obecných věcech křesťanských* Štítný celkem čtyřikrát přepracoval a třetí přepracování dostalo i nový název – *Knihy naučení křesťanského*. Základním tématem tohoto sborníku jsou věroučné otázky (postavení víry, naděje a lásky v křesťanství, pokušení, hříchy), ale v souvislosti s morálními požadavky na život křesťana vstupují do jeho díla také otázky sociálních vztahů (například v traktátu *O hospodářovi, o hospodyni a čeledi*), z něhož je patrné Štítného sociální cítění. V teologických a věroučných otázkách se Štítný přitom ztotožňuje s křesťanskými poučkami⁴⁰

Tento literát napsal celkem 26 traktátů. Nejvýznamnější z nich jsou: *O víře, o naději a o milosti* (o lásce), *O trojem stavě panenském, vdovském a manželském* – což je úvaha o přednostech a stinných stránkách těchto stavů. *O hospodářovi, o hospodyni a čeledi* - jeden z nejpůvodnějších a nejpropracovanějších Štítného traktátů, vykládá v něm povinnosti hospodáře a jeho manželky a čeledi nejen mezi sebou, ale i k Bohu., *O devíti stáviech lidských podobných k devíti kóróm anjelským*, *O pokušení d'ábelském* a další. Tyto traktáty jsou obsaženy v *Knížkách šesterých o obecných věcech křesťanských*, editované K. J. Erbenem a některé z nich ještě v *Knížkách o hře šachové* vydané Fr. Šimkem.⁴¹

V závěru svého života se Štítný vrátil opět k práci překladatelské. Jeho překlady mají stejně jako relativně samostatná díla charakter filozofický a teologický, k vývoji české beletrie však přispěl překladem duchovního románu *Barlaam a Josafat*, v němž je zachycena cesta indického krále Josafata k pochopení a přijetí křesťanství.

³⁸ RYCHTEROVÁ, P., Tomáš ze Štítného a jeho „Vidění svaté Brigity“, In: ŠTÍTNÝ, Tomáš, *Vidění svaté Brigity*. Praha, 2009, s. 29.

³⁹ ŠIMEK, Fr., Osobnost a dílo Tomáše ze Štítného, In: ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knížky o hře šachové a jiné*. Praha, 1956, s. 23.

⁴⁰ Tamtéž, s. 23.

⁴¹ Tamtéž, s. 24-27.

Tento Štítného román je dostupný v edici od Fr. Šimka.

A nakonec překlady *Knížky o šašiech (o hře šachové)*. Obsah knížek je alegorický a napomíná světské vyšší stavy, aby se navrátily od špatností ke šlechtnosti.⁴² Tyto knížky máme vydané od Ferdinanda Menčíka a později Fr. Šimka.

Štítný, jak už bylo zmíněno, práce často pouze doslovně nebo volně překládal z cizích textů nebo je kompiloval z více pramenů. Ale do každého díla dával své vlastní drobné myšlenky, mnohdy i hojná přísloví, pořekadla a zvyky, které sám zaznamenal, a která byla původu ryze domácího.⁴³

*„Buoh mój prikázal mi – jako i každému otci-, abych vedl vás, mé dietky, v jeho cestách a ukázal je vám. Tot' svědčie Starého Zákona kniehy. Protož tiem' mi je chutnejšie bylo psáti vám tyto kniehy, aby, což nynie snad pro svú mladost nemůžete rozuměti ani zdržeti v paměti, což bych vám pravil, potom, když' snad umru, aby čtly v nich porozomievajíc, což minie.“*⁴⁴ Nejdříve psal tedy Štítný knihy pro poučení svých dětí, aby si v nich mohly po jeho smrti číst, jelikož jsou podle něj ještě moc mladé na to, aby mohly jeho rady chápat. Zejména pak pro poučení dcery Anežky, jejíž osud mu nebyl lhostejný. Zároveň jim ale doporučuje, aby v nich četly ještě za jeho života, protože pokud by něčemu nerozuměly, kdo jiný by jim to mohl lépe vysvětlit. Také je nabádá, aby knihy dávaly číst svým přátelům a známým, s kterými se stýkají. Mohly by pak dle něho o nich diskutovat, například o svátcích, které jsou k besedám u knížek vhodné. Později se z důvodu mravního ponaučení zaměřuje i na širší cílovou skupinu, zejména na venkovský prostý lid.⁴⁵ Dále se zmiňuje, že jeho spisy zejména traktát *O třech stáviech* jsou určeny právě pannám, protože pokud budou mít nějaké otázky, nemusí chodit za knězem, ale mohou na ně dostat odpověď i v jeho textech.

To, že již mezi současníky byly jeho práce známé a oblíbené, svědčí jejich časté opisy, už z 15. století. Štítný měl ale také mnoho odpůrců, a to hlavně proto, že se odvážil psát pro široké vrstvy o tématech, která náležela pouze univerzitním mistrům a kněžím⁴⁶ a ještě k tomu česky, přičemž o těchto tématech se v této době psalo pouze středověkou latinou. Ale Tomáš to ospravedlňuje tím, že: *"Mnozí by rádi české knihy zatratili..., (ale) vždy' t i svatý Pavel psal Židům židovsky, Řekům řecky...protož nezdá mi se, že by zlé bylo psáti Čechům české knihy, v nichž by mohli míti naučení."* Štítný měl

⁴² Tamtéž, s. 28.

⁴³ Tamtéž, s. 29.

⁴⁴ ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knížky o hře šachové a jiné*. Praha, 1956, s. 39.

⁴⁵ ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knížky o hře šachové a jiné*. Praha, 1956, s. 39-42.

⁴⁶ GEBAUER, Jan. *O životě a spisích Tomáše ze Štítného*. Praha, 1923, s.15.

také příklady v jiných autorech, kteří pro svůj postoj „museli trpět“ jako sv. Jeroným, sv. Augustin nebo sv. Řehoř.⁴⁷

⁴⁷ ČUDOVÁ L., NOVOTNÁ M., Život a dílo Tomáše ze Štítného, In: ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *O lásce*. Tábor, 1940, str. 4.

1.3 Ženy v životě Tomáše ze Štítného

Protože se chci věnovat textům o ženách a pro ženy, zde pár slov o ženách v jeho okolí, inspirátorkách jeho textů.

Tomáš ze Štítného měl okolo sebe od dětství hodně žen, kromě matky žil ještě se třemi sestrami: Dorotou, Peltrátou a snad i Annou⁴⁸, a také se ve svých pracích zmiňuje o své "bábě", kterou popisuje jako předobrou a počestnou ženu, která s nimi nejspíš také žila.⁴⁹ O ženskou složku v rodině Štítných nebylo tedy nouze a je možné, že tato "ženská výchova" je také důvodem skutečnosti, že v Tomášově literární tvorbě se výrazně častěji než v jiných v současnosti přístupných literárních pramenech objevuje téma ženy, dítěte a manželství. Dalším vysvětlením je také to, že po smrti jeho manželky zůstala výchova jejich zbylých dvou dětí, především dcery Anežky, jen v jeho rukou.⁵⁰

Nejdůležitější ženy v Tomášově životě kromě jeho matky, která ho od dětství vedla ke křesťanské víře, byly jeho manželka a dcera Anežka. Štítný se oženil asi roku 1355, přičemž měl štěstí na harmonické a spokojené manželství. Svě ženy si velmi vážil, ctil ji a dětem ji ve svých pracích připomínal jako starostlivou a laskavou matku: „*Protož vzdy pomněte na svú matku jistě ežť jest vás snažně odchovala a milostivě, větší prací, než mnohé matery činie, a proste Boha plnú žádostí, ať jí Buoh ráčí, milostiv býti, a dá se jí za odplatu*“⁵¹. Manželka mu ale bohužel zemřela poměrně brzy, někdy před rokem 1376.⁵² Díky své dobré osobní zkušenosti ale Štítný horlil pro šťastné manželství a chtěl k němu poučováním a radami ve svém díle přivést i ostatní.⁵³

Ještě častěji než o své manželce se Štítný zmiňuje ve svém díle o své dceři Anežce, která byla jedinou dcerou, která ho přežila.⁵⁴ Knihy píše zejména pro její poučení a vyslovuje v nich i přání, že by ji rád viděl jako pannu, když v Předmluvě Knížek o obecných věcech křesťanských píše: „*Chtě, aby v těchto knihách svých o sích i o oněch věcech psáno měla, takéť sem připsal i o manželství, ačť bych i raději tě*

⁴⁸ ŠIMEK, Fr., Osobnost a dílo Tomáše ze Štítného, In: ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knížky o hře šachové a jiné*. Praha, 1956, s. 17.

⁴⁹ ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knížky o hře šachové a jiné*. Praha, 1956, s. 77.

⁵⁰ RYCHTEROVÁ, Pavlína. Žena a manželství v díle Tomáše ze Štítného. In *Mediaevalia Historica Bohemica* 6. Praha: Historický ústav Akademi věd ČR, v.v.i., 1999, s.105. ISSN 0862-979X.

⁵¹ ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knížky šestery o obecných věcech křesťanských*. K. J. Erben (ed.), Praha, 1852, s. 43.

⁵² GEBAUER, Jan. *O životě a spisích Tomáše ze Štítného*. Praha, 1923, s. 8.

⁵³ KOPIČKOVÁ, Božena, Žena evropského středověku v zajetí své doby, In: LENDEROVÁ, Milena. *Eva nejen v ráji*. Praha, 2002, str. 28.

⁵⁴ GEBAUER, Jan. *O životě a spisích Tomáše ze Štítného*. Praha, 1923, s. 9.

*pannú viděl, kdyby tomu chtěla od sebe sama. – Ale každý má od Boha svůj dar zvláštní, onen takto, a onen takto. Protoť toběť řku, nebráně svatby, ale radě podlé toho, jakož mním tvé položení.*⁵⁵ Jeho láskyplný vztah k ní byl pak jedním z motivů, které ho přivedly ke spisovatelské činnosti⁵⁶. Anežka se později opravdu dala na přání svého otce cestou zbožných žen - bekyň (zbožná panna nebo vdova, vedoucí klášterní život bez řeholních slibů), Nejdříve žila v Praze i se svým otcem, ale po jeho smrti zakoupila dům v těsné blízkosti Betlémské kaple s č. p. 254, který měl tehdy cenu asi devadesáti kop grošů a byl tedy podle toho poměrně velký.⁵⁷ Anežka v něm bydlela především z důvodu náboženského, protože byl u středu nového opravného hnutí a žila v něm až do své smrti, nejpozději však v roce 1414, zbožným životem ve společnosti dalších podobných žen⁵⁸.

⁵⁵ ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knížky šestery o obecných věcech křesťanských*. Praha, 1852, s. XXV.

⁵⁶ ŠIMEK, Fr., Osobnost a dílo Tomáše ze Štítneho, In: ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knížky o hře šachové a jiné*. Praha, 1956, s. 18.

⁵⁷ GEBAUER, Jan. *O životě a spisích Tomáše ze Štítneho*. Praha, 1923, s. 10-11.

⁵⁸ KOLÁŘOVÁ-CÍSAŘOVÁ, Anna. *Žena v hnutí husitském*. Praha, 1915, s. 49.

2 MANŽELSTVÍ A ŽENY VE STŘEDOVĚKU

2.1 Manželství ve středověku

Abychom mohli pojednat o Tomášových představách na ženu a manželství, musíme nejprve pochopit obecná pravidla středověké společnosti. Zejména jaký byl názor na tuto instituci a jaká role v ní byla ženám určena.

Třebaže středověká teologie stavěla pohlavní zdrženlivost a vdovství výš než manželství, považovala i přesto manželský svazek za důležitý. Kristus ho schvaloval a byl důležitý nejenom kvůli zachování lidského rodu, ale také pro odvrácení smilstva. Autoritami v názoru na manželství byly ve středověku názory raných křesťanských filozofů a teologů a Bible. Mezi starozákonnými texty to byl především výňatek z knihy Genesis, například kapitola třetí *Stvořitelova Péče o člověka: Pomoc pro člověka*⁵⁹ a Přísloví Z církevních Otců měl na definici manželství největší vliv svatý Pavel.⁶⁰ Především svým listem Efezským, kde píše: *V poddanosti Kristu se podřizujte jedni druhým: ženy svým mužům jako Pánu, protože muž je hlavou ženy, jako Kristus je hlavou církve, těla které spasil. Ale jako církev je podřízena Kristu, tak ženy mají být ve všem podřízeny svým mužům. Muži, milujte své ženy, jako si Kristus zamiloval církev a sám se za ni obětoval, aby ji posvětil a očistil křtem vody a slovem, tak si on sám připravil církev slavnou, bez poskvrny, vrásky a čehokoli podobného, aby byla svatá a bezúhonná. Proto i muži mají milovat své ženy jako své vlastní tělo. Kdo miluje svou ženu, miluje sebe.*⁶¹ Jeho pravidla se stala základem pro definování manželského svazku z teologického, právního a morálního hlediska.⁶² Kromě již zmíněného sv. Pavla se manželství věnovali také sv. Augustin nebo sv. Jeroným. Sv. Augustin ve svém spise *De Nuptiis et Concupiscentia libri duo*, detailně rozebral Pavlův přístup k manželství a vysvětlil je jako boží dar, jímž byl někdo obdarován, jiný ne. Velké popularity dosáhl také Jeronýmův list Eustochii a traktát *Adversus Jovinianum*, kterým

⁵⁹ Bible česká: Díl první. *Knihy starého zákona*. Jan Hejčl (ed.). Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1930.

⁶⁰ LENDEROVÁ, Milena et al. (eds.). *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: NLN s.r. o., 2009, s. 97. ISBN 978-80-7106-988-1.

⁶¹ Nový zákon: překlad s výkladem. Skutky apoštolské, Epištoly, Kniha zjevení. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1978.

⁶² RYCHTEROVÁ, Pavlína. Žena a manželství v díle Tomáše ze Štítného. In *Mediaevalia Historica Bohemica* 6. Praha, 1999, s. 95.

Jeronym legitimizoval status manželství a přiznal mu důstojnost.⁶³

V období vrcholného středověku si církve vybojovala své místo autority v právních záležitostech manželství. Na základě uvedených textů určila podobu manželství a povinnosti manželů vůči sobě: žena měla povinnost starat se o svého manžela, dům a jejich majetek. Byli si navzájem zavázáni věností a jejich svazek byl nerozlučitelný. Obsah, vznik a případný zánik manželství přitom určovaly nejen právní normy církevního práva, ale také sekulárního (ať už psaného, zvykového apod.) Manželství tak bylo ve středověku předmětem sporů mezi těmito dvěma právními systémy.⁶⁴

Církve měla dominantní postavení v souzení manželských těžkých sporů, zvláště pokud šlo o rozvod, jimž nastával zánik manželství. Tím, že církevní požehnání každého sňatku bylo od 4. lateránského koncilu v roce 1215 povinné, získala také veškerý dohled nad manželstvím a učinila z něj téměř nezrušitelnou instituci, z níž v podstatě vyvazovala jen smrt jednoho z manželů.⁶⁵ Vzácně mohl být rozloučen s možností dalšího sňatku manželský pár v případě neplodnosti jednoho z manželů a částečně rozloučen, tzn. od lože, v případě těžké nemoci. Vážnými důvody k rozvodu byly také užší příbuzenské vztahy mezi manžely a cizoložství.⁶⁶ K cizoložství přistupovala církev vážně, protože v něm viděla útok proti svátosti manželské, vždyť podle Augustina věrnost (fides) byla jedním z cílů manželského svazku. Zatímco církevním trestem za tento hřích bylo pokání může i ženy, světská společnost mužskou nevěru víceméně přehlížela, ale pro cizoložnici žádala trest smrti nebo zmrzačení. Nejdůležitější přitom nebylo, zda má být nevěrnice potrestána smrtí nebo ne, ale kdo má právo ji potrestat, zda-li to bude otec či manžel.⁶⁷

Manželství ve středověku, i když v něm žena byla v podřízené roli vůči muži, rozhodně nemuselo být nešťastné. Dobrým příkladem je například manželství samotného Tomáše ze Štítného, který z vlastní zkušenosti jak je již zmíněno výše, pro šťastné a harmonické manželství horlil. To, jak si své ženy vážil dokazují i jeho slova dětem o ní: „*Ačť jest ona božím způsobem sešla s světa, nemáť jejie paměi sníti proto*

⁶³ LENDEROVÁ, Milena et al. (eds.). *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha, 2009, s. 98-99.

⁶⁴ Tamtéž, s. 98.

⁶⁵ Tamtéž, s. 101.

⁶⁶ KOPIČKOVÁ, Božena, Žena evropského středověku v zajetí své doby, In: LENDEROVÁ, Milena. *Eva nejen v ráji*. Praha, 2002, str. 24.

⁶⁷ OTIS-COUR, Leah. *Rozkoš a láska: dějiny partnerských vztahů ve středověku*. Praha: Vyšehrad, 2002, s. 69. ISBN 80-7021-542-9.

*s vašich srdcí a její milost.*⁶⁸ Také historička Leah Otis-Cour ve své knize uvádí, že manželství pozdního středověku v sobě již neslo mnohé prvky „moderního“ manželství, že se objevuje jeho nové pojetí s vzájemnou láskou mezi manželi. Církev stanovila v polovině 12. století zásadu uzavření manželství na základě souhlasu obou stran. Hodnota manželství jakožto trvalého citového vztahu pak byla dle ní určena právě touto základní změnou v povaze jeho vzniku, což byl právě svobodný souhlas obou partnerů, tzn. jak muže, tak i ženy.⁶⁹

⁶⁸ ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knížky šestery o obecných věcech křesťanských*. Praha, 1852, s. V.

⁶⁹ OTIS-COUR, Leah. *Rozkoš a láska*. Praha, 2002, s. 95, 147.

2.2 Postavení ženy a její společenské role ve středověku

"Téma ženy je vždy současně tématem muže. Nelze mluvit o ženách, aniž bychom jedním dechem nemluvili o vztahu mezi ženou a mužem, o vztahu mezi matkou a dítětem, otcem a dcerou."⁷⁰ Muž a žena byli po tisíciletí vnímáni jako dvě stránky jednoho jevu, dva doplňující se protiklady, ztělesněné zlo a dobro, vlhko a sucho, chlad a teplo, hřích a ctnost, slabost a síla. Ta horší či méně příjemná kvalita byla přisuzována ženě, která byla po staletí chápána jako jeden z atributů muže: "byla jeho dcerou, manželkou, matkou, sestrou, vdovou."⁷¹ Tato společenská neplnoprávnost ženské části populace je zřejmá v písemných středověkých pramenech z časté identifikace ženy příbuzenskými vztahy k mužům.⁷² Fyzická a psychická nadřazenost mužů má přitom již své sémantické kořeny, když již Cicero v Tuskuluských rozhovorech vnímal muže jako morální převahu nad ženou.⁷³ Žena neměla také v trojfunkčním schématu středověké společnosti (tzv. trojím lidu – ti, co se modlí; ti, co pracují a ti, co bojují) místo. Kategorie "ženy" je dlouho definována nikoliv jejím profesním zaměřením, nýbrž jejím tělem a pohlavím. Žena je označována jako panna, vdova a manželka.

Žena ve středověku sice po dobu manželského svazku v zásadě neztrácela způsobilost k právním úkonům, ale ve skutečnosti byla ve svých právech a majetkových dispozicích podřízena svému manželovi.⁷⁴ Mohla však manžela během jeho nepřítomnosti zastoupit, pokud neurčil jinak a nezřídka bývala ustanovena dědičkou nebo správcem tohoto majetku po manželově smrti. Tyto tendence se ale projeví výrazněji v méně zámožných vrstvách.⁷⁵

Podřízenost mužům je známá již z Nového zákona nebo z textů Otců svatých, například sv. Pavla, sv. Ambrože, sv. Augustina nebo sv. Jeronýma – kde vnímají ženu jako bytost zrozenou z mužova žebra, biblickou Evu s pokřiveným charakterem, ženu hříšnici, bytost posedlou sexem nebo jako mužovu svůdkyni a pokušitelku.⁷⁶ Právě v Novém zákoně a učení církevních Otců nacházela církve pro svůj postoj zdůvodnění a

⁷⁰ LENDEROVÁ, Milena (ed.). *Eva nejen v ráji: žena v Čechách od středověku do 19. století*. Praha: Karolinum, 2002, s. 7. ISBN 80-246-0375-6.

⁷¹ Tamtéž, s. 7.

⁷² KOPIČKOVÁ, Božena, Žena evropského středověku v zasetí své doby, In: LENDEROVÁ, Milena. *Eva nejen v ráji*. Praha, 2002, str. 13.

⁷³ LENDEROVÁ, Milena (ed.). *Eva nejen v ráji*. Praha, 2002, s. 7.

⁷⁴ LENDEROVÁ, Milena et al. (eds.). *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha, 2009, s. 97, 101-102.

⁷⁵ OTIS-COUR, Leah. *Rozkoš a láska*. Praha, 2002, s. 146.

⁷⁶ LENDEROVÁ, Milena (ed.). *Eva nejen v ráji*. Praha, 2002, s. 7-8.

středověké myšlení společnosti bylo reprezentováno názory církve.⁷⁷

Pod tlakem církve, která se opírala o vzor P. Marie, měla středověká žena na výběr ze dvou možností.: mohla zůstat pannou nebo se stát manželkou a matkou, i když *P. Marie-matka byla nedosažitelná a nedostižitelná v dvojedinosti obou stavů.*⁷⁸ Vysoké hodnocení virginity bylo v církevní ideologii zakotveno neotřesitelně při trvale uznávaném pořadí ženského stavu: panenství - vdovství - manželství⁷⁹, podle této zásady se ostatně řídí i Tomáš ze Štítného. Pokud si žena vybrala zůstat ve stavu panenském, znamenalo to pro ni žít jako svobodná a neprovdaná žena nebo mohla vstoupit do kláštera a zasvětit svůj život službě Bohu jako Kristova snoubenka.⁸⁰ Místo kláštera se panny mohly realizovat také v poloklášterních sdruženích, tzv. domech bekyň, což byly Bohu zasvěcené laičky žijící ve světě, nevázané řeholním životem v klášteře.⁸¹ Bekyně se oddávaly práci, dobročinnosti a společné modlitbě v národním jazyce. Snažily se také zpopularizovat veškerou náboženskou literaturu pomocí překladů.⁸² Tuto možnost si vybrala, jak už bylo zmíněno, i dcera Tomáše ze Štítného, Anežka. Společenské váze panenství odpovídaly i postihy za zneuctění panenství - znásilnění, které patřilo v době míru k závažným kriminálním činům, volajícím po přísném soudním potrestání a mnohdy po rodinné pomstě. V míru proto, že na hlavu stavěly tuto normu války, za nichž se znásilnění stávalo právem silnějšího, tzn. vítězů.⁸³

Společensky relativně svéprávné postavení středověké ženě přinášel vdovský stav.⁸⁴ Vdovy se často usazovaly v blízkosti nějakého kostela či kláštera, aby tam mohly vést kající, zbožný život a byly nablízku Bohu, svému duchovnímu pastýři.⁸⁵ Také proto, že neprovdané a ovdovělé ženy nacházely v tehdejší společnosti své místo jen v

⁷⁷ KOPIČKOVÁ, Božena. Ženská otázka v českém středověku. Současný stav bádání a možné směry jeho dalšího vývoje. In *Československý časopis historický* 37, HÚ AV ČR. Praha, 1989, s. 561-574. ISSN 0862-6111.

⁷⁸ KOPIČKOVÁ, Božena, Žena evropského středověku v zasetí své doby, In: LENDEROVÁ, Milena. *Eva nejen v ráji*. Praha, 2002, str. 31.

⁷⁹ KOPIČKOVÁ, Božena, "Stav panenské čistoty jest ze všech stavův najduostojnější": K názorům na ženy v českém reformním prostředí od poloviny 14. století do roku 1419 (ke středověkým mentalitám), In KŮRKA, Pavel – PÁNEK, Jaroslav – POLÍVKA, Miroslav. *Angelus Pacis: Sborník prací k počtě Noemi Rejchrtové*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2008, s. 122. ISBN 978-80-7286-125-5.

⁸⁰ KOPIČKOVÁ, Božena, Žena evropského středověku v zasetí své doby, In: LENDEROVÁ, Milena. *Eva nejen v ráji*. Praha, 2002, str. 31.

⁸¹ PERNOUD, Régine. *Žena v době katedrál*. Praha: Vyšehrad, 2002, s. 32. ISBN 80-7021-544-5.

⁸² KOLÁŘOVÁ-CÍSAŘOVÁ, Anna. *Žena v hnutí husitském*. Praha, 1915.

⁸³ KOPIČKOVÁ, Božena, "Stav panenské čistoty jest ze všech stavův najduostojnější", In KŮRKA, Pavel – PÁNEK, Jaroslav – POLÍVKA, Miroslav. *Angelus Pacis: Sborník prací k počtě Noemi Rejchrtové*. Praha, 2008, s. 122.

⁸⁴ KOPIČKOVÁ, Božena, Žena evropského středověku v zasetí své doby, In: LENDEROVÁ, Milena. *Eva nejen v ráji*. Praha, 2002, str. 25, 31.

⁸⁵ RYCHTEROVÁ, P., Tomáš ze Štítného a jeho „Vidění svatě Brigity“, In: ŠTÍTNÝ, Tomáš, *Vidění svatě Brigity*. Praha, 2009, s. 16.

rámci nábožensko-církevní vazby, která jim zajišťovala plnější život bez existenčního strachu a nemalé možnosti v oblasti vzdělání a společenského uplatnění. V pozdním středověku, kdy byly ženám k dispozici náboženské komunity nejrůznějšího typu hrála při vstupu do kláštera důležitou roli snaha se materiálně zaopatřit a často i touha uniknout manželství. V té době existovalo mnoho samostatně žijících žen, vdov. Některé byly i zámožné nebo dokonce velmi bohaté, ani tak však neměly jednoduchý život. Chudé vdovy s dětmi se oproti nim ocitaly v mnohem obtížnější situaci.⁸⁶

Od těchto všech žen se svým způsobem života odlišovaly nevěstky, patřící k okraji společnosti. V českém prostředí přinesli tvrdé morální odsouzení těmto ženám a s nimi spojenou prostituci reformátoři, na které v roce 1419 navázali husitští radikálové s Janem Želivským.⁸⁷ Jan Milíč se ale oproti svým současníkům snažil prostitutkám, které se na základě jeho kázání rozhodly pro modlitby a pokání, pomoci a hmotně je zabezpečoval. Zřídil pro ně v Praze nápravný prostorný dům nazývaný Jeruzalém, kde se kály za své hříšné chování.⁸⁸

2.2.1 Ženy manželky

Sňatek byl zásadním zlomem v životě ženy. Nabyla jím skutečné společenské vážnosti, stala se nehledě na její věk „dospělou“, nabyla statusu svého manžela a s tím jak rostla jeho autorita a mocenská pozice, stoupala i úcta, která jí jako jeho manželce byla prokazována. Jak v rámci městské, tak selské domácnosti byla sice muži podřízena, musela ho poslušně poslouchat, nemohla svévolně a samostatně jednat, ale její status se oproti svobodné ženě bezesporu podstatně zlepšil⁸⁹. Ženy, je možno říci i dívky, se vdávaly v poměrně nízkém věku, podle kanonického práva se dívka mohla zasnoubit ve dvanácti či třinácti letech⁹⁰. Středověká křesťanská společnost prosazovala, aby manželka vstupovala do manželství jako panna. Alespoň ve vyšších kruzích byla virginita budoucí manželky i závažnou podmínkou, jejíž naplnění bylo nutno v případě podezření dokazovat.⁹¹

⁸⁶ ENNEN, Edith. *Ženy ve středověku*. Praha: Argo, 2001, s. 254. ISBN 80-7203-369-7.

⁸⁷ KOPIČKOVÁ, Božena, Žena evropského středověku v zasetí své doby, In: LENDEROVÁ, Milena. *Eva nejen v ráji*. Praha, 2002, str. 31.

⁸⁸ KAŇÁK, Miloslav. *Milíč z Kroměříže*. Praha, 1975, s. 26-27.

⁸⁹ LENDEROVÁ, Milena et al. (eds.). *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha, 2009, s. 97.

⁹⁰ KLAPISCH-ZUBEROVÁ, Christian, Ženy a rodina, In: LE GOFF, Jacques (ed.). *Středověký člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 2003, s. 251. ISBN 80-7021-682-4.

⁹¹ KOPIČKOVÁ, Božena, "Stav panenské čistoty jest ze všech stavů najduostojnější"; In KŮRKA, P. a kol., *Angelus Pacis: Sborník prací k počtě Noemi Rejchrtové*. Praha, 2008, s. 122.

Manželka měla věnovat svůj život domácnosti, rodině a jejich hospodářství, jak už bylo řečeno, při podřízeném postavení vůči svému muži, jelikož v duchu názorů církevních autorit, kteří hlásali, že žena je oproti muži slabšího založení, mohl muž svoji manželku vychovávat a někdy dokonce i s použitím fyzických trestů.⁹²

Většina žen ve svazku manželském a rodinném soužití nacházela své životní poslání,⁹³ i přesto že ji ve stavu manželském čekalo dlouhé období, ve kterém se do menopauzy nebo předčasné smrti, případně smrti manžela, střídala období těhotenství a kojení.⁹⁴ Církev také proto nechtěla nechat muže, aby sám rozhodoval o sexuálním chování jeho a jeho ženy a snažila se v tomto ohledu zavést nějaká pravidla. Zakazovala manželský pohlavní styk například v období manželčiny gravidity a dávala v příklad maximální možnou sexuální čistotu po vzoru sv. Josefa a P. Marie.⁹⁵

Muž mohl neposlušnou manželku bít, uvěznit nebo zapudit, pokud by ji přistihl při nevěře, mohl ji dokonce i zabít nebo zadržet, podle pramenů byly ale i případy, kdy naopak byly manželky své muže. Bití žen bylo ve středověku běžnou a normální formou tzv. výchovy ženy a záviselo pouze na vůli muže. I když se v pramenech často uvádí, aby muž ženu byl jen z vážných důvodů a ne kvůli každé maličkosti, nevíme, jak moc byli muži agresivní a hrubí. Důležité především bylo, aby žena při domácím násilí zůstala naživu.⁹⁶

Jednou z biblických manželek, dávaných ve středověku nejčastěji za vzor, byla Sára, dcera Réuelova a žena Tobiášova. Provdaná dívka měla po vzoru biblické Sáry navždy odejít z otcova domu a přijmout rodinu svého manžela za svoji novou rodinu. Správná manželka tedy měla spojit svůj život s osudem svého muže a jeho rodiny. Ženy vstupovaly do manželství mladé a braly si obvykle staršího muže. Nadřazené postavení manžela pak vyplývalo nejen z Písma a učení církevních Otců, ale i z tohoto věkového rozdílu. Třebaže sňateční věk v průběhu epoch středověku obecně stoupal, tento věkový rozdíl mezi manžely většinou nadále zůstal.⁹⁷

Přestože manželství křesťanů bylo oficiálně nerozlučitelné, mnoho žen se

⁹² KOPIČKOVÁ, Božena, Žena evropského středověku v zasetí své doby, In: LENDEROVÁ, Milena. *Eva nejen v ráji*. Praha, 2002, str. 25, 31.

⁹³ Tamtéž, s. 24.

⁹⁴ LENDEROVÁ, Milena et al. (eds.). *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha, 2009, s. 97.

⁹⁵ KOPIČKOVÁ, Božena, Žena evropského středověku v zasetí své doby, In: LENDEROVÁ, Milena. *Eva nejen v ráji*. Praha, 2002, str. 24.

⁹⁶ Tamtéž, s. 25

⁹⁷ LENDEROVÁ, Milena et al. (eds.). *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha, 2009, s. 97.

dostalo do nezáviděníhodné situace, do role zapuzených manželek. Tato situace ale byla běžná spíše ve vyšších vrstvách z důvodů politických.⁹⁸

2.2.2 Ženy matky

*"Jedinou skutečnou biologickou a lidskou strukturou, jež byla základem všech společností, je vztah matky a dítěte."*⁹⁹ Mnohočetné porody byly kromě manželovy nadřazenosti dalším společným údělem žen, podle sv. Pavla z důvodu toho, že: *"nebyl to také Adam, kdo byl oklamán, ale žena byla oklamána a dopustila se přestoupení. Spasena bude rozením dětí..."*¹⁰⁰ Porodní bolesti byly vysvětlovány jako trest, který Bůh ženě uložil za to, že utrhla a jedla jablko ze zakázaného stromu: *"Tu pravil Hospodin Bůh ženě: Rozmnožím tvé útrapy, zejména při těhotenství, s bolestí budeš roditi děti."*¹⁰¹ Další důvod byl ten, že v duchu biblického *"Rostte, množte se, naplňte zemi"*¹⁰² považovala církev mateřství, tzn. plození a rození dětí, za jeden z důvodů manželství. V té době bylo velkým hříchem, pokud se žena jakýmkoliv způsobem snažila zabránit početí nebo chtěla již počaté dítě nějakým způsobem potratit, jelikož plod, jak už bylo zmíněno, byl jedním z důvodů manželství také omluvou manželského pohlavního styku. Větší počet dětí - potomků byl přitom určitě více žádoucí ve vyšších společenských vrstvách, než v těch chudých.¹⁰³

Ženy při porodech často umíraly, zejména pokud byl jejich porod nestandardní a s komplikacemi, předčasný nebo jich měly za sebou již více.¹⁰⁴ Skonaly v poměrně nízkém věku bez ohledu na jejich původ, což bylo dáno nejen jejich fyzickým vypětím jejich mnohdy nedospělého organismu a nemocemi, ale v té době také nedostatečnou hygienou a lékařskou péčí. Utrpení a strach těhotných a rodících žen si uvědomovaly i mnohé autority duchovního stavu. Což dokazují například slova známého kazatele Konráda Waldhausera: *"Neb, jakož vy to dobře víte, že pro každou těhotnou ženu vždy jest hrob otevřen a vždy na ni smrt čeká. Protož se raduje [rozumí se po šťastném*

⁹⁸ Tamtéž, s. 97, 101-102.

⁹⁹ OTIS-COUR, Leah. *Rozkoš a láska: dějiny partnerských vztahů ve středověku*. Praha, 2002, s. 18.

¹⁰⁰ KOPIČKOVÁ, Božena, *Žena evropského středověku v zasetí své doby*, In: LENDEROVÁ,

Milena. *Eva nejen v ráji*. Praha, 2002, str. 29.

¹⁰¹ *Bible česká: Díl první. Knihy starého zákona*. Jan Hejčl (ed.). Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1930, s. 19.

¹⁰² *Tamtéž*, s. 16.

¹⁰³ KOPIČKOVÁ, Božena, *Žena evropského středověku v zasetí své doby*, In: LENDEROVÁ,

Milena. *Eva nejen v ráji*. Praha, 2002, str. 29.

¹⁰⁴ LENDEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel, *Radostné dětství: Dítě v Čechách devatenáctého století*, Praha, Litomyšl: Paseka, 2006, s. 50-51. ISBN 80-7185-647-9.

porodu a šestinedělí], *že tomu nebezpečnosti ušla.*¹⁰⁵ Kromě žen umíraly často i jejich děti, buďto při porodu nebo v prvních měsících jejich života. Mnohdy se přitom volilo mezi životem dítěte a matky. Historici ale nedovedou jednoznačně určit, komu byla v případech ohrožení obou životů dána přednost., zda matce či dítěti. Život dítěte, pokud již porod přežilo, určoval ještě celá řada faktorů jako úroveň hygieny, výživa, spánek, péče rodičů i třeba včasná odborná pomoc. V pozdním středověku jsou také často využívány nalezince, kam jsou novorozeňata většinou z důvodu chudoby jejich matky odkládána.¹⁰⁶

Žena byla jako matka především první vychovatelkou svých dětí. Rodina byla pro mnoho dětí jedinou institucí, v níž probíhala jejich socializace, vzdělání a příprava na život.¹⁰⁷ Výchova spočívala spíše v tom, že matka svým dětem šla příkladem svou zbožností a poslušností, než že by je učila čtení či psaní.¹⁰⁸ Křesťanští rodiče, respektive matka, měla své děti učit základním křesťanským poučkám a ctnostem, které by měl mít každý dobrý křesťan. Takovými ctnostnými vlastnostmi jsou především pokora a trpělivost. Dalšími pak panenství/panictví a odpírání rozkoše, které učí sebezapírání a trpělivosti. Dítě by mělo být vychováváno především v lásce k Bohu, rodičům, své rodině a samozřejmě i k ostatním lidem. S tím souvisí charita a láska k trpícím a chudým, protože před Bohem jsou si všichni rovni. Dle křesťanské morálky by také i trestané dítě nemělo pochybovat o rodičovské lásce.¹⁰⁹ Štítný je toho zářným příkladem, jelikož z jeho předmluv k textům přímo „čiší“ jeho láska ke svým dětem, především k jeho dceři.

2.2.3 Ženy hospodyně

Nerovnocenné postavení ženy v manželství se projevovalo i v jasně a úzce vymezeném prostoru, který byl ženě v manželství dán. V zásadě se podle ideálu uzavřené ženy v domácnosti u krbu očekávala její starost o domácnost, malé děti, případně o služebnictvo (čeled'), tzn. vaření, šití, poklizení, praní. Bez těchto každodenních prací by rodina nemohla řádně fungovat. Manželky řemeslníků,

¹⁰⁵ KOPIČKOVÁ, Božena, Žena evropského středověku v zajetí své doby, In: LENDEROVÁ, Milena. *Eva nejen v ráji*. Praha, 2002, str. 30.

¹⁰⁶ LE GOFF, Jacques (ed.). *Středověký člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 2003. s. 26.

¹⁰⁷ LENDEROVÁ, Milena et al. (eds.). *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha, 2009, s. 97, 277-278.

¹⁰⁸ KLAPISCH-ZUBEROVÁ, Christian, Ženy a rodina, In: LE GOFF, Jacques (ed.). *Středověký člověk a jeho svět*. Praha, 2003, s. 259.

¹⁰⁹ KÁDNER, Otakar, *Dějiny pedagogiky: Díl I. Do konce středověku*, 2. vydání. Praha: nakladem České grafické unie a.s., 1923, s. 153-158.

obchodníků nebo rolníků musely ale přijmout také ještě svůj díl odpovědnosti za živobytí rodiny a musely vykonávat i další než jen domácí práce. V zemědělství se žena často podílela na výkonu manželova povolání, pracovala na poli, louce, sadě nebo ve stáji a stávala se mu v tomto případě rovnocenným pomocníkem, pečující o jejich společný majetek. Případně vykonávala svoji vlastní činnost, kterou vylepšovala finanční rodinný rozpočet.¹¹⁰

V domácnosti pochopitelně jako i dnes existovala dělba práce mezi mužem a ženou. Péče o děti a chod domácnosti náležela na prvním místě ženám. Tyto povinnosti, kterým nebránila ani její četná těhotenství a šestinedělí, můžeme pozorovat v četných středověkých vyobrazeních – nejvíce tam, kde se jedná o symbolické výjevy ročních období, spojených se zemědělskou prací. Jednotvárné pracovní dny hospodyněk narušovaly jen návštěvy kostela a několikrát do roka svátky.¹¹¹

¹¹⁰ LENDEROVÁ, Milena et al. (eds.). *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha, 2009, s. 97, 278-288.

¹¹¹ VERDON, Jean, *Volný čas ve středověku*, Praha: Vyšehrad, 2003, s. 14. ISBN 80-7021-543-7.

3 ŽENY V DÍLE TOMÁŠE ZE ŠTÍTNÉHO

3.1 Panenský stav

I když je v této práci zkoumán Štítného pohled na manželky, je považováno za důležité pojednat zde i o pannách, kterým také věnuje ve svých knihách nemalou pozornost, i přesto, že byl sám ženatý. A to z toho důvodu, že jim píše jako kandidátkám právě na stav manželský, tedy budoucím manželkám. Bude zde tedy nastíněn jeho obecný názor na stav panenský a způsob, jakým panny rozlišuje. Poté bude věnována pozornost právě pannám, které se na manželství připravují a tomu, co jim Tomáš před tímto životním krokem radí.

Štítný v duchu svých vzorů a také tradičního pojetí církve považoval stav panenský ze všech tří stavů za nejvýše chvályhodný, především díky jeho sexuální čistotě. Neuvažoval o panenství teoreticky jako o obecné kategorii, ale odpovídal na otázky, které na něho po ovdovění doléhaly jako na otce, na němž po smrti jeho manželky spočívala výchova jeho dcery Anežky.¹¹² Podle jeho rad, ten, kdo patří do tohoto nejčistšího stavu, si má svého panenství/panictví cenit a chránit ho, dokud se nerozhodne, zda ho chce zachovat po celý život nebo vstoupit do manželství. Poté ho má z Božího přikázání chránit pro svého budoucího manžela.¹¹³ Štítný předem varuje, že pokud někdo ztratí své panenství mimo svazek manželský, neustále toho bude později litovat a už nikdy nebude moct dosáhnout té nejvyšší důstojnosti. Dívka, která tak ztratí své panenství a nemá v úmyslu se vdávat, může poté zůstat ve stavu vdovském, který je větší důstojnosti než stav manželský. O tomto Štítného postoji se ještě více zmíním v kapitole o stavu vdovském.¹¹⁴

3.1.1 Rozdělení panen

Autor ze své každodenní zkušenosti rozlišuje více druhů panen: jedny z nich jsou ty, které se rozhodly zůstat věčnými pannami a zaslíbit se jako Kristovy nevěsty Bohu a druhé zase chtějí "jít za muž", tedy se provdat. Ty, které chtějí "jít za muž"

¹¹² LENDEROVÁ, Milena et al. (eds.). *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha, 2009, s. 77.

¹¹³ Srov. KOPIČKOVÁ, Božena, "Stav panenské čistoty jest ze všech stavův najduostojnější", In KŮRKA, Pavel a kol., *Angelus Pacis: Sborník prací k počtě Noemi Rejchrtové*. Praha, 2008, s. 121

¹¹⁴ ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knížky o hře šachové a jiné*. Praha, 1956, s. 50-51.

rozděluje ještě na další dvě skupiny: jedny, které poslušně poslouchají své rodiče, chrání si v počestnosti své panenství, modlí se k Bohu a čekají, kdy je rodiče provdají.

Druhé jsou naopak takové, které si s radostí užívají pozemského světa, tyto panny Štítný nazývá jako "helbrechné", tzn. světácké, zhýralé nebo rozmařilé¹¹⁵, které *"dráže vážie veselé tohoto světa a více žádají zdejší chvály než královstvie nebeského."*¹¹⁶ Tyto dívky se rády smějí, sobě i ostatním se snaží zalíbit a svým půvabem muže svádí k pokušení a nemravným myšlenkám. Také v kráse, eleganci, tanci, oblékání i v dalších světských věcech *"vždy chtieti nad jiné chválu mieti"*¹¹⁷ Štítný je ale před tímto špatným chováním varuje, protože dle něj: *"Lepšiet jest pokorná žena než hrdá panna"*¹¹⁸ a i panna, není-li pokorná, může se Bohu lehce zprotivit. Pokud by se ale nakonec i "helbrechná" panna rozhodla být pannou do konce svého života, litujíc přitom tohoto svého špatného chování, mohla by se skutečně ještě stát chvályhodnou pannou. A pokud by se chtěla provdat, měla by se předtím ještě pokáním se zpovědí odčinit. Tomáš rozlišuje i panny, které by se sice chtěly vdávat, ale nakonec si žádného manžela nezískají a zemřou ve stavu panenském. Nemohou být pak ale dle něj ceněné stejně jako ty, které se rozhodly zůstat věčnými pannami dobrovolně a s dobrým úmyslem.¹¹⁹

3.1.2 Panny, které chtějí "jít za muž"

Zde bude popsáno, co Štítný pannám radí, než vstoupí do manželství a ještě předtím pár slov o tom, jak Tomáš pomáhá dívkám při rozhodování, zda vstoupit či nevstoupit do svazku manželského, tedy o kontrastu těchto dvou stavů.

Těm pannám, které se nemohou rozhodnout mezi stavem panenským a manželským, Tomáš z vlastní zkušenosti nebo z případů, s kterými se nejspíš sám setkával, zdůrazňuje nesnáze a strasti, které dívku mohou jako manželku čekat. Má na mysli především starost nejen o sebe, ale i o manžela, děti a čeleď, tedy každodenní práci spojenou i s hospodářstvím. Také upozorňuje na to, že ženu může potkat zlý a nevěrný manžel. Další strastí manželek je těhotenství a s ním spojené porodní bolesti nebo starosti s výchovou dětí a další.¹²⁰ Budoucí manželky si proto mají dobře

¹¹⁵ Tamtéž, s. 503.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 51.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 51.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 51.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 50-52.

¹²⁰ Tamtéž, s. 57-61.

rozmyslet, zda chtějí do manželství vstoupit, jelikož tato svátost je nerozlučitelná.¹²¹ (o dalších strastech a povinnostech bude psáno v kapitole o manželství). Zároveň si ale mají dívky uvědomit důstojnost stavu panenského a skutečnost, že alespoň dle něho je ve stavu panenském oproti manželství jen jedna starost, a to jak si chránit své panenství. Život s mužem tedy dle Štítného není příliš snadný, ale samozřejmě nezapomíná ani na pozitivní věci, které manželství přináší, o kterých bude také ještě řeč více. Při rozhodování by měla mít panna na mysli i to, že ve stavu panenském se může snadněji věnovat službě Bohu, tzn. chodit na modlitby a pomáhat svým bližním než ve stavu manželském, u kterého hrozí, že na něho pro mnoho starostí, přílišné tělesné rozkoši nebo radosti ze světských věcí může i zapomenout.¹²²

Dívky, které se rozhodly, že nechtějí celý svůj život prožít v panenství, ale chtějí mít muže, by si měly až do svatby chránit podle Božího přikázání své panenství pro svého právoplatného manžela.¹²³ Měly by se na něj také připravit pokáním a modlitbami, „*nebt' jest svátost' manželstvo*“¹²⁴. Štítný varuje panny, které na manželství kvůli sexuální rozkoši příliš spěchají, často na muže myslí, mluví o nich a oděvem a tancem se jim snaží zalíbit a svést je. Takové nedočkavé ženě dle něho hrozí, že její muž bude „*kostkář* [hráč v kostkách], *opilec*, *cizoložník*, [marnotratný] *aneb jiných některých zlých obyčejův*.“¹²⁵

Jihočeský mravokárce také radí, na co si mají dávat pozor, aby nepřišly o své panenství dříve než před svatbou. Je pár věcí, které dle něj ohrožují panenskou čistotu. Jako první zmiňuje častý styk s opačným pohlavím. Druhou je toulání se po cizích krajích, po ulicích neb domech. Třetí jsou časté styky s lidmi, kteří nejsou ve stavu panenském a naopak doporučuje se scházet s těmi, pro které je panenská čistota také důležitá. Čtvrtou věcí je záliba a rozkoš v jídle, pití, spánku nebo v krásných věcech, jako "okovaných" lžičkách, nožících, korálkách, čepcích, oděvu nebo když panny touží po hezké pleti, hebkých rukou, pěkných vlasech a dalších nepotřebných a neužitečných věcech, kterými muže svádí. Poslední věcí je zahálka, té se panny mají obzvlášť vyhnout, protože při zahálce je mohou snadno napadat špatné a nemravné myšlenky. Radí jim, aby místo ní raději konaly dobré skutky.¹²⁶

¹²¹ Tamtéž, s. 52-53.

¹²² Tamtéž, s. 50-64.

¹²³ Tamtéž, s. 62.

¹²⁴ ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knížky šestery o obecných věcech křesťanských*. Praha, 1852, s. 63.

¹²⁵ ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knížky o hře šachové a jiné*. Praha, 1956, s. 53.

¹²⁶ Tamtéž, s. 69-71.

3.1.3 Výběr budoucího muže

Při výběru budoucího manžela by si žena, nebo její rodiče, měli dle autora dávat pozor na to, aby mezi manželi nebylo příliš velkých rozdílů, které by pak zbytečně mohly být příčinou manželských hádek a problémů. Štítiny zmiňuje pět případů, na které by si žena měla dávat obzvlášť pozor: prvním je ten, aby si k sobě nevybírala muže "nebohobojného", tj. takového, který se neřídí Písmem svatým. Není tedy pokorný, počestný a moudrý a naopak může být i hrdý, lakomý, smilný a může mít sklony k obžerství. S takovým manželem by pak ženě hrozilo, že se od něho těmto zlovykům naučí a ztratí tak milost Boží.

Jediné "bohoboženstvie", které podle něho není příliš moudré, je takové, pokud žena nechce mít z nějakých, ať už ze zbožných nebo jiných důvodů se svým manželem pohlavní styk. Tím pak totiž může svého manžela donutit i k hříchu, a to k cizoložství. Takové ženy raději nemají dle Tomáše do manželství vstupovat a mají se držet stavu panenského, "*neb ktož jde v manželstvo, ten' andělského života nemyslí vésti*".¹²⁷ Štítiny totiž k lásce, kterou jsou si manželé dlužni, radí i lásku tělesnou. Také je toho názoru, že žena má být v otázce manželské sexuality podřízena svému muži, který má mít tělesný styk se svojí ženou dle svého uvážení. O tomto bude více zmíněno v kapitole k manželkám.¹²⁸

Druhou podmínkou harmonického manželství je dle Tomáše to, aby si k sobě žena hledala muže rovného, tzn. mladá mladého, stará starého, urozená urozeného a naopak neurozená neurozeného a tak dále. Pokud si totiž mladá žena vezme starého muže, může se pak ten muž obávat, že ho jeho manželka nemiluje a má-li takové myšlenky, nemůže ji pak pravou láskou milovat "*neb kdež jest zlé domněnie, tu nemož býti plná milost [láska]*".¹²⁹ Starším lidem se také nelíbí mravy a způsoby lidí mladých a naopak mladým se často nelíbí způsoby těch starších. I kdyby by ženě nevadilo, že má staršího muže, zlí lidé se jí ale i tak mohou posmívat a zpívat o ní písně, a tím by ji mohli uvést i v pokušení po mladším muži.

Přílišnou dobrotu nedělá i to, pokud má jeden z partnerů již své děti a druhý je ještě bezdětný. Z nerovného, a tedy i někdy nešťastného manželství, se pak žena může dopouštět i špatných věcí: například užívání čarů a kouzel. Ty žena používá, když je jí muž nevěrný a chodí za mladšími nebo hezčími ženami. Kouzly si ho pak chce získat

¹²⁷ Tamtéž, s. 54.

¹²⁸ Tamtéž, s. 104-105.

¹²⁹ Tamtéž, s. 54.

nazpět.¹³⁰ Také hrozí, že se dopustí cizoložství, neustálých hádek s mužem nebo mnohem horších věcí, jako třeba vraždy nebo sama může Boha prosti o smrt. Někdy se manželé kvůli své rozdílnosti mohou i rozejít, ale ne rozvést, protože jak již bylo řečeno, manželství je nerozlučitelné a většinou zaniká jen smrtí jednoho z manželů.

Třetí věcí, na kterou si má žena při výběru muže dát pozor, je ta, aby se nedopustila sňatku se svým příbuzným, a to až do čtvrtého kolena. Před svatbou je tedy nutné, aby si zjistila, zda její vyvolený není zároveň její příbuzný. V žádném případě si také nesměla vzít svého kmotra, který ji křtil nebo biřmoval, a ani jeho děti. V tomto se Štítný jednoznačně shoduje se středověkými pravidly, kdy bylo manželství mezi kmotry a kmotřenkami tabu, protože kmotrovství bylo považováno za duchovní příbuzenství.¹³¹ Církev také na dodržování tohoto pravidla dohlížela a upozorňovala na předem vyloučené páry, aby se, ať už z úmyslné nebo neúmyslné nevědomosti, nemohly dopustit incestu.¹³² Žena by se také měla vyvarovat mužům, kteří již nejsou svobodní. Před sňatkem je proto důležité si zjistit, zda muž, kterého si chce vzít za manžela, neporušuje některé z těchto pravidel.¹³³

3.1.4 Svatba

Svatba neodmyslitelně patří k manželskému stavu a proto zde bude nastíněno, jaký postoj k tomuto ceremoniálu Štítný zaujímá

Štítný doporučuje, aby ženich s nevěstou dodržovali pár pravidel, týkajících se svatby, aby bylo jejich manželství šťastné. Svatba by se dle něho měla konat jen v čas, který byl církví, tzn. kostelem určen a měla by být veřejná. Měli by se jí zúčastnit příbuzní a přátelé, zejména staršího věku, kteří by měli novomanželům dát do manželství dobré rady a varovat je před špatným chováním.¹³⁴ Podle Tomáše je také špatné, když se lidé na svatbách chovají "nebohobojně" a nedbají Božích ustanovení. Takoví lidé se s hrdostí snaží před ostatními svým oděvem, jídlem nebo jinou chloubou předvést. Často se podle něj svatební hosté dopouštějí špatných věcí, když smilně a nestydatě mluví, ostatní se závistí pomlouvají, obžerství se oddávají a toužebně po druhém pohlaví koukají. Myslí tím například nestydaté starší ženy nebo muže, kteří

¹³⁰ ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knížky o hospodářovi, o hospodyně a o čeledi*. Dr. V. Foch (ed.). Praha: Karel Reichl, 1929, s. 23.

¹³¹ OTIS-COUR, Leah. *Rozkoš a láska*. Praha, 2000, s. 18.

¹³² KLAPISCH-ZUBEROVÁ, Christiane, Ženy a rodina, In: LE GOFF, Jacques (ed.). *Středověký člověk a jeho svět*. Praha, 2003, s. 244.

¹³³ ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knížky o hře šachové a jiné*. Praha, 1956, s. 52-57.

¹³⁴ Tamtéž, s. 56-57.

mladou nevěstu nebo mladého ženicha povzbuzují, když říkají: "*První noc takto se ukáž!*"¹³⁵ a pak se druhý den ráno po první svatební noci nevěště posmívají. O takových si Tomáš myslí, že: "*Lépe by bylo před takými potvorami vrata zavřieti, nežli je na svatbu zváti.*"¹³⁶ Štítný na svatbách, a nejenom na nich, odsuzuje také "baby", které kouzla a čáry "provozují" a s ostatními se v tomto umění předhánějí. Novomanželům přitom budoucnost vykládají. Vycházejíc z těchto věcí pak Štítný konstatuje: "*A tak málo svateb bohobojných. Protož jisté jest, kdež tak lidé málo tbají na Buoh, že se jich hodovanie obrátí v pláč.*"¹³⁷ Pokud tedy manželé chtějí žít v dobrém a ušlechtilém manželství, měla by tak vypadat i jejich svatba. Takoví novomanželé by měli mít na svatbě hosty moudré, kteří znají a dodržují Boží ustanovení a takové mají pak poslouchat, aby se jim dostalo Boží milosti.¹³⁸

Tomáš se také zmiňuje o nevěště a ženichovi. Šlechtní novomanželé se mají, poté co budou spolu oddáni, podle něj nejdříve po nocích společně modlit a teprve poté se mají oddat tělesnému styku. Milovat by se přitom měli spíše za účelem zplodit potomka, než pro tělesnou rozkoš.¹³⁹

¹³⁵ Tamtéž, s. 90.

¹³⁶ Tamtéž, s. 90.

¹³⁷ Tamtéž, s. 89-90.

¹³⁸ Tamtéž, s. 89-90.

¹³⁹ Tamtéž, s. 90.

3.2 O stavu manželském

Nejprve se soustředíme na instituci manželství, do níž ženy-manželky vstupují, zejména na názory Tomáše ze Štítného na tento stav obecně. Stav manželský Štítný považuje za nejméně důstojný, a to z toho důvodu, protože v něm je, může být a dokonce i má být tělesná láska.¹⁴⁰ Pohlavní styk byl totiž oproti panictví a vdovské zdrženlivosti nejvíce odsuzovaný.¹⁴¹

Autor ve svých textech uznává přednosti tohoto stavu, ale zároveň také poukazuje na jeho stinné stránky, tyto přednosti i zápory manželství budou v této kapitole nastíněny.

3.2.1 Proč je stav manželský počestný a důstojný

I když je v manželství tělesná láska, považuje ho autor také za počestný a dobrý, protože má v sobě tři dobré funkce, které pohlavní styk mezi manželi „omlouvají“. První omluvou je věrnost, kterou jsou si manželé navzájem dlužni. Druhou je svátost, protože manželství dosáhlo během 13. století statutu církevní svátosti¹⁴², a poslední třetí omluvou je plod, kterým se zachovává pokračování lidského rodu.¹⁴³ V tomto se Štítný drží obecně platných církevních názorů, jelikož církev v duchu biblického *"Rostte, množte se, naplňte zemi"*¹⁴⁴ považovala ještě kromě věrnosti a svátosti, zachování rodu za jeden ze tří důvodů manželství.¹⁴⁵ Další dobrou funkcí manželství je to, že jasně vymezuje, kdo je s kým a v jakém příbuzenství, z cizích lidí činí příbuzné, a tak mezi lidmi udržuje laskavost a z nepřátel dělá přátelé.¹⁴⁶ V neposlední řadě manželství napravuje i hříchy rodičů, jak říká Štítný: *"měl-li by kdo děti kromě manželstva, ty děti neměly by práva k otcovu dědicství, ani cti jako ty, kteréž jsou z manželstva; pakli by, ač i potom, oddal se s mateří těch dětí a vstúpil s ní v*

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 85.

¹⁴¹ Srov. KOPIČKOVÁ, Božena, "Stav panenské čistoty jest ze všech stavův najduostojnější", In KŮRKA, Pavel a kol., *Angelus Pacis: Sborník prací k počtě Noemi Rejchrtové*. Praha, 2008, s. 122-123.

¹⁴² LENDEROVÁ, Milena et al. (eds.). *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha, 2009, s. 98.

¹⁴³ ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Thómy z Štítného Knihy naučení křesťanského*. Ant. J. Vrtátka (ed.). Praha: Museum království Českého, 1873, s. 38.

¹⁴⁴ *Bible česká: Díl první. Knihy starého zákona*. Praha, 1930, s. 16.

¹⁴⁵ KOPIČKOVÁ, Božena, Žena evropského středověku v zajetí své doby, In: LENDEROVÁ, Milena. *Eva nejen v ráji*. Praha, 2002, str. 29.

¹⁴⁶ Srov. KLAPISCH-ZUBEROVÁ, Ch., Ženy a rodina, In: LE GOFF, Jacques (ed.). *Středověký člověk a jeho svět*. Praha, 2003, s. 243—245.

manželstvo, tiem by ty deti ke cti byli vráteny i ke vsemu právu jako i jiné."¹⁴⁷ Pokud jsou tedy některé děti nelegitimní a nemohou mít cti ani dědictví otcovo, mají možnost, pokud se jejich matka stane něčí legitimní manželkou, získat status legitimacy, a to i po jejich narození a získají tím také právo na otcovo dědictví.¹⁴⁸

Štítiny pak, na základě těchto dobrých funkcí manželství partnery vyzývá: "*A protože, kdož chcete v manželský stav, vstupte.*"¹⁴⁹

3.2.2 Jak se chovat ve svazku manželském

Štítiny manžely varuje a radí jim, aby ve stavu manželském byli opatrní a "čistě a světě stavu manželského užívali" a nezneužívali v něm tělesné rozkoše, jako to dělají lidé "nebohobojní", kteří neznají Boží ustanovení. Manželé si také mají navzájem zachovávat již zmiňovanou věrnost, kterou jsou si dlužni.¹⁵⁰

Tělesná láska mezi manželi není hříchem a kdyby někdy byla, tak kvůli zachování manželské lásky a věrnosti, jen všedním. Pozor si ale manželé mají dát na pohlavní styk mimo manželství, tzn. cizoložství, protože to už hříchem je, a dokonce smrtelným.¹⁵¹ Autor k tomu používá metafory: "*A tak jakož moře má břehy k cíli, mimo něž by dále nevycházelo, tak manželstvo jest cíl člověčí vzteklé žádosti zapálené, aby dále nevycházela.*"¹⁵² Mezi manželi je pohlavní styk čistý, tzn. že není ani hříchem všedním, jen v tom případě, je-li za účelem zplození potomka nebo když jeden k němu svolí pro "křehkost" toho druhého, o čemž bude ještě více pojednáno. "*A protože: kdož jest v manželství, má opatren býti proto, aby nezšeredil v sobě čistoty toho stavu duostojného, i také aby ve všem byl opatren, což příslušie k tomu stavu.*"¹⁵³ Více o tom, jak se manželé mají a nemají chovat bude zmíněno v následující kapitole.

3.2.3 Špatní a dobří manželé

Štítiny dělí manžele na osm typů manželů, sedm špatných a jeden, osmý dobrý. Rozeznává je podle knih Tobiášových, kde se píše: "*že panna jedna bohobojná oddávána pořád za sedm mužů, a kteréhož s ní položili, toho ihned črt udávil, až s*

¹⁴⁷ ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Thómy z Štítného Knihy naučení křesťanského*. An. Praha, 1873, s. 38.

¹⁴⁸ Srov. OTIS-COUR, Leah. *Rozkoš a láska*. Praha, 2000, s. 146.

¹⁴⁹ ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knížky o hře šachové a jiné*. Praha, 1956, s. 85.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 85-86.

¹⁵¹ ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Thómy z Štítného Knihy naučení křesťanského*.. Praha, 1873, s. 38.

¹⁵² Tamtéž, s. 38.

¹⁵³ ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knížky o hře šachové a jiné*. Praha, 1956, s. 86.

osmým teprv ostala. Tím zázrakem môžem sedmery neřádné manželzy rozuměti, nad nimiž bývá črtu moc dána, ale nad osmými moci nebude mieti."¹⁵⁴

První špatní manželé jsou ti, kteří nedbají církevních, tzn. kostelních ustanovení a nejsou oddáni před knězem nebo v čas, který je kostelem určen.¹⁵⁵ Sem patří i ti manželé, kteří jsou do čtvrtého kolene příbuzní nebo ve vztahu kmotrovském.¹⁵⁶ Tito „hrdí“ manželé, kteří nedodržují církevní ustanovení, budou patřit ďáblu, pokud se za to nebudou kát. I těm manželům, kteří porušili kostelní ustanovení z nevědomosti, Štítný radí se kát a mají k tomu ještě děkovat Bohu, že jim to ještě dovolil.¹⁵⁷

Druzí jsou takoví manželé, kteří si navzájem brání a „překážejí“ v dobrých skutcích, jako v skromných almužnách, pokoře, řádném chození na modlitby, ke mši nebo na kázání, a také v dobré výchově čeledi a dětí, zapomínajíc přitom na to, že jeden druhého mají proto, aby si v dobrých skutcích pomáhali a dostali se tak do království nebeského, a ne si v tom naopak bránili. Takové manželzy Štítný varuje slovy: *"Běda vám, ješto zavieráte nebeské kráľovstvie! Ani vy vejdete, aniž jiným vníti dáte!"*¹⁵⁸ Štítný tedy připouštěl, že by žena mohla být muži mravní oporou.

Třetí manželé se zase mezi sebou často hádají a hašteří. Navzájem si nic nestrpí a ani se na ničem nemohou shodnout nebo domluvit, *"vždy onen sem a onen tam, jako oněch sedm bludných hvězd, jenž jsou se nikdy od počátka světa v jednom běhu nesrovnaly."*¹⁵⁹ Takoví manželé se i často nenávidí, čímž jsou podle Tomáše oba vinni, protože *"když se tak hryzú a svárie, mnohem' spieše budeta oba křiva nežli oba práva."*¹⁶⁰ Pokud je jeden z manželů přece jen více vinen a tomu druhému dělá špatné věci, potom tedy ten druhý bude mít větší odplatu od Boha.¹⁶¹

Další, čtvrtí manželé jsou ti, kteří si navzájem nedodržují manželskou tělesnou věrnost, kterou si před Bohem slíbili a cizoloží. Cizoložství je obzvlášť velkým a dokonce smrtelným hříchem a také "ohyzda", tzn. hanba, potupa, a to jak před Bohem, tak i před ostatními lidmi. Každý by si měl proto dobře rozmyslet, zda chce kvůli

¹⁵⁴ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Thómy z Štítného Knihy naučení křesťanského*. Praha, 1873, s. 39.

¹⁵⁵Svatební hody se přitom nemají konat „o křížové neděli [pátá neděle po Velikonocích]¹⁵⁵ až přes letnice, a od adventu do svieček [6. Leden svátek Tří králů]¹⁵⁵, a od devítníka do provodu [první po Velikonocích]“

¹⁵⁶Srov. OTIS-COUR, Leah. *Rozkoš a láska*. Praha, 2000, s. 18.

¹⁵⁷ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knížky o hře šachové a jiné*. Praha, 1956, s. 86-87.

¹⁵⁸Tamtéž, s. 87.

¹⁵⁹Tamtéž, s. 87.

¹⁶⁰Tamtéž, s. 87.

¹⁶¹Tamtéž, s. 87.

chvilkové tělesné rozkoši porušovat manželskou věrnost a mít takovou hanbu.¹⁶²

Pátí manželé "*črtu poddání jsou*"¹⁶³, když kouzly, nápoji nebo jakýmkoliv jiným způsobem brání početí. Ještě horší ale je, pokud se snaží již počatý plod potratit nebo dokonce již narozené dítě zabít.¹⁶⁴ K tomuto se Štítný již více nezmiňuje, protože říká: "*Zlét jest to, anit' chci více říci o tom.*"¹⁶⁵

Šestí manželé jsou hříšní, protože své děti špatně vychovávají a k lásce Boží je nevedou. Takové děti se již za mlada špatně chovají a zle mluví, jsou hrdé, vychytralé a smilné. Jejich špatní rodiče se tomu ale jen smějí, nebrání jim v tom a dokonce je k tomu často sami vybízejí. Takové chování si ale děti přenesou i do dospělosti a proto má Štítný o takové rodiče obavu, když píše: "*A tak otec neb máťe, jesto své děti zle vedú, budú od nich v pekle větší núzi [trápení]¹⁶⁶ a múku mieti než ot diáblóv.*"¹⁶⁷ Těmito větami Štítný nabádá rodiče k zodpovědnosti, kterou cítí sám jako rodič a vychovatel svých dětí.

Poslední, sedmí špatní manželé jsou ti kteří se příliš oddávají tělesné rozkoši a "kochají" se v ní. Přičemž Štítný píše, že v tomto ohledu má být muž pánem a žena mu má být pokorně oddána.¹⁶⁸

Jediní dobří a šlechetní manželé, "*nad nimiž moci črt nemóž mieti, neb pán buoh dá jim k obraně anděla svého*"¹⁶⁹ jsou ti, kteří milují Boha a vyhýbají se všem těm špatným věcem, o kterých bylo výše psáno.

Ze Štítného textů vyplývá, že podíl na tom, jak manželství dvou partnerů vypadalo, mohl mít jak muž, tak i žena stejný. Není vůbec znatelné, že by Tomáš v ženě viděl slabší povahu nebo ji dával větší vinu za nefungující manželství. Dokonce je toho názoru, že žena může být muži v manželství partnerkou a mravní oporou, která může svého muže i ovlivňovat.

¹⁶² Tamtéž, s. 87-88.

¹⁶³ ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Thómy z Štítného Knihy naučení křesťanského*. Praha, 1873, s. 40.

¹⁶⁴ Srov. KLAPISCH-ZUBEROVÁ, Ch., *Ženy a rodina*, In: LE GOFF, Jacques (ed.). *Středověký člověk a jeho svět*. Praha, 2003, s. 254.

¹⁶⁵ ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Thómy z Štítného Knihy naučení křesťanského*. Praha, 1873, s. 40.

¹⁶⁶ ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knížky o hře šachové a jiné*. Praha, 1956, s. 510.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 88.

¹⁶⁸ Srov. KLAPISCH-ZUBEROVÁ, Ch., *Ženy a rodina*, In: LE GOFF, Jacques (ed.). *Středověký člověk a jeho svět*. Praha, 2003, s. 257-258.

¹⁶⁹ ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Thómy z Štítného Knihy naučení křesťanského*. Praha, 1873, s. 41.

3.2.4 Láska a věrnost

Po svatbě by se manželé měli snažit, *"aby mohli milost mieti mezi sebou"*¹⁷⁰, tzn. aby se především navzájem milovali, protože lásku mezi mužem a ženou považuje Štítný v manželství za jednu z nejdůležitějších věcí, když píše o manželské lásce: *"Neb kdež ta jest, jest-li pravá, tu v ničemž není nedostatku [nedokonalosti]."*¹⁷¹ Také z lásky ke svému manželovi lidé opouštějí své rodiče.¹⁷² Štítný tedy považuje lásku mezi manželi za velmi důležitou a vidí v ní předpoklad šťastného manželství. Především manželka by měla svého muže milovat, i přesto, že by jí je muž neopětoval. O lásce manželky k muži bude více řeč v kapitole k manželkám.

Další věci, které by měli být v každém dobrém manželství, vycházejí pak již z lásky mezi manželi. Je to především věrnost. Věrní by si partneři měli být ve všech ohledech. Štítný rozlišuje více druhů manželské věrnosti, když říká: *"Bud'ťaz sobě věrna dva manžely: v sboží, ve cti, v životu, v duši."*¹⁷³

Nejprve tedy upozorňuje na "věrnost v bohatství a v majetku", tzn. že by všechen majetek manželů měl být společný a měli by se oba vyvarovat řečí jako: *"Toto jesté mé! Tohoto nedám!"*¹⁷⁴. O svůj majetek se také mají společně starat a chránit ho. Měli by se navzájem ctít, *"neb jakož jednoho chudoba jest jich obú chudoba, takéž jednoho nečest i druhéhoť nectí."*¹⁷⁵ a není proto příliš moudré, když se budou navzájem před cizími lidmi pomlouvat a žalovat na sebe. Naopak by jeden druhému měli jeho čest před ostatními lidmi chránit.

Další důležitá věrnost je dle Štítného „věrnost v duši“, tzn. že by si manželé měli navzájem pomáhat a radit si. Měli by si především pomáhat proti hříchům, zejména těm „všedním“, které nejsou smrtelné. Pokud to bude ale nutné, mají se manželé pro toho druhého dopustit i „všedního“ hříchu, aby ho zachránil před hříchem smrtelným. Takový hřích z lásky a věrnosti k manželovi mu pak bude podle Tomáše odpuštěn.¹⁷⁶ Zde Štítný především naráží na manželský pohlavní styk, o kterém bude více řeč. Zde Štítný také naznačuje, že podle něho manželka může být pro muže i

¹⁷⁰ ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knížky o hře šachové a jiné*. Praha, 1956, s. 90.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 91.

¹⁷² „,Tu řekl Adam [poté, co Bůh stvořil z jeho žebra ženu a přivedl ji k němu]: Protož opustí člověk otce i matku a přilne k manželce své, že budou dva tělem jedním“, In: *Bible česká, Díl prvý. Starý zákon*. Praha, 1930. s. 16.

¹⁷³ ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Thómy z Štítného Knihy naučení křesťanského*. Praha, 1873, s. 48.

¹⁷⁴ ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knížky o hře šachové a jiné*. Praha, 1956, s. 91.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 91.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 91-92.

rádkyní a pomocnicí.

Věrností "v životě", má Štítýn na mysli věrnost tělesnou, a to především v tom smyslu, aby se manželé v duchu vzájemné lásky a věrnosti nedopustili cizoložství, o kterém již bylo pojednáno výše. Také pokud jeden z manželů po druhém touží, měl by mu ten, který je žádán, vyhovět. Měl by mu vyhovět i přesto, že pohlavní styk není za účelem potomka, tudíž je hříchem, ale jen všedním, jak již bylo zmíněno. Zde se právě manželé mají řídit věrností "v duši", o níž bylo psáno v předešlé kapitole, tzn. že považuje za lepší, aby se žena svému muži podvolila a bude jí její všední hřích odpuštěn, než aby svého muže odmítáním donutila k tomu smrtelnému hříchu, cizoložství.¹⁷⁷ Tím, že to není muž, ale žena, kdo se má podvolovat, Štítýn potvrzuje tradici.¹⁷⁸

Tak jako si manželé mají prokazovat vysokou míru tolerance v každodenním životě, mají se dle ní řídit i v životě sexuálním. Štítýn je tedy v porovnání s jeho tehdejšími současníky a Božím ustanovením v otázce manželské sexuality poměrně dost liberální. Podle něj je pohlavní styk omluvitelný nejen záměrem zplodit potomka, povinností platit manželský dluh, ale také, jak už bylo zmíněno, ochranou před cizoložstvím a sexuální touhou a rozkoší.¹⁷⁹

Hlavní podmínkou šťastného a harmonického manželství je tedy pro Štítýného manželská láska, věrnost a vzájemná podpora a tolerance, jak duševní, tak i tělesná.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 92-93.

¹⁷⁸ Srov. KLAPISCH-ZUBEROVÁ, Ch., Ženy a rodina, In: LE GOFF, Jacques (ed.). *Středověký člověk a jeho svět*. Praha, 2003, s. 254.

¹⁷⁹ Srov. KLAPISCH-ZUBEROVÁ, Ch., Ženy a rodina, In: LE GOFF, Jacques (ed.). *Středověký člověk a jeho svět*. Praha, 2003, s. 248.

3.3 Žena jako manželka

3.3.1 Jak by se měla chovat moudrá a pokorná manželka

V této kapitole bude pojednáno o tom, jaká očekávání klade Tomáš Štítný na ženy ve svazku manželském a jak by se dle něj měla chovat moudrá a pokorná žena, jelikož tyto vlastnosti ženy považuje za jedny z nejdůležitějších

. Tak jako Štítný vlastnosti hospodáře-manžela přirovnává ke slunci, který má dobrým chováním a příkladem svoji ženu a čeleď "osvěcovat", tak vlastnosti moudré a šlechtné hospodyně (hospodyně, manželka)¹⁸⁰ přirovnává k měsíci. "*Neb jakož mesiac vsicku svú krásu od slunce bére, takéž ona čest má od svého muže, když věrně a právě pravú milostí na se zříta, že mezi nima i jedné přiekazy nenie, již by potuchla pravá milost.*"¹⁸¹ Pokud by ale slunce svoji krásu ztratilo, ztratil by ji pak i měsíc. Proto Štítný manželkám radí, aby si svého muže patřičně vážily, ctily ho, neposmívaly se mu nebo ho nepomlouvaly, protože ostuda a špatná pověst jejího muže je zároveň i její a nebudou-li si ho ostatní lidé vážit, nemohou si poté vážit ani jí, čímž autor potvrzuje ve středověku obecně platné pravidlo.¹⁸²

Mnoho žen se podle něho domnívá, že svého muže nepotřebují, a dokonce si některé myslí, že by bez něho dokázaly i lépe hospodařit. Takové ženy Štítný ale varuje, protože po jeho smrti na vše zůstanou samy a zjistí teprve, jak velkou oporou jim jejich manžel byl a co vše v hospodářství zastával "*a bude jí s větší hanbú, než by byla na svého muže nerechnila před jinými*"¹⁸³. Proto by podle Tomáše každá manželka měla svého muže milovat a ničím, ani svou chytrostí nebo urozeností, se nad ním nepovyšovat "*neb obecně žena má viece čest od muže nežli muž od ženy.*"¹⁸⁴ Štítný se nejspíš setkával s případy těchto žen, které byly příliš hrdé a domnívaly se, že svého muže nepotřebují a pohrdaly jim.¹⁸⁵

Žena se má také před Bohem i před ostatními vyvarovat všech neřestí jako je pomlouvачnost, hrdost nebo přílišná líbivost a dobrým chováním má jít svým blízkým, čeledi a dětem příkladem. Štítný přitom ve svých pracích radí děti mezi svoji čeleď,

¹⁸⁰ ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knížky o hospodářovi, o hospodyně a o čeledi*. Praha, 1929, s. 131.

¹⁸¹ Tamtéž, 20-21.

¹⁸² Tamtéž, 20-21.

¹⁸³ Tamtéž, 22-23.

¹⁸⁴ ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knížky o hře šachové a jiné*. Praha, 1956, s. 103.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 103.

když píše: *I dětí hospodářovy čeledi miením* ¹⁸⁶ Dobrá manželka by se měla vyhýbat kouzlům, které používají některé špatné ženy k tomu, aby si svého muže k sobě připoutaly. Podle Štítného si totiž dobrá manželka dokáže svého muže získat i bez kouzel dobrým chováním a darem Božím. Moudrá žena se také dle něho nerozčiluje a nehádá se se svým mužem ani s čeledí. S čistou a dobrou myslí se totiž věci řeší lépe než hádkou, neboť křik každého spíše zkazí než polepší. ¹⁸⁷

Kromě moudrosti je pro Tomáše u manželky důležitá především pokora, která zabraňuje špatným vlastnostem žen, jako je pýcha, hrdost nebo marnivost. Je pro něho dokonce nejvyšší ženskou ctností kvůli její schopnosti naslouchat a vážit manželovi dobré rady, proto má taková žena většinou klid bez hádek ve svém domě. Pokora podle Tomáše odlišuje dobré manželky od těch špatných – pyšných, marnivých a lehkomyšlných. Každému muži by se pokorná žena líbila, pokud by to byl dobrý muž, neboť na zábavy by chodila v počestném oděvu, namísto takového, který používají ženy "helbrechtné", aby tím svému muži dokázala, že jiného muže než je on nechce a ostatním se líbit nepotřebuje. Také by měl u takové ženy jistotu, že se dobře postará o jeho děti, bude si vážit jeho přátel a s láskou by ho poslouchala. ¹⁸⁸

3.3.2 Hlavní ctnosti manželky

Štítný manželkám nastiňuje, jaké mají mít vlastnosti-ctnosti, aby si svého muže i bez kouzel nebo jiných hříchů udržely a aby je miloval. Při výběru ženských ctností se Štítný inspiroval starozákonním ideálem dokonalé manželky, Sary Tobiášovy, a ve shodě s jejími vlastnostmi uvádí ty nejdůležitější. Pokud jim podle něho nepomohou tyto rady, tak už jim poté nebudou platná ani žádné kouzla a čáry. Správná žena by tedy měla: ctít svého tchána a tchýni, milovat svého manžela, a to jak láskou duchovní, tak i tělesnou, měla by s láskou pečovat o čeleď, děti, dům a společný majetek manželů, být vůči svému muži tolerantní a také by se měla vyhýbat alkoholu a špatným zlým řečem. ¹⁸⁹

Žena má náležitě ctít svého tchána a tchýni, protože každý rád vidí úctu ke svému otci a ke své matce. Také proto, že Bůh kázal, že hanba otcova je i hanbou syna. Měla by také ctít mužovy přátele, pokud chce, aby ji miloval a ctěl. ¹⁹⁰

¹⁸⁶ ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Thómy z Štítného Knihy naučení křesťanského*. Praha, 1873. s. 62.

¹⁸⁷ ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knižky o hře šachové a jiné*. Praha, 1956, s. 105.

¹⁸⁸ ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knižky o hospodářovi, o hospodyně a o čeledi*. Praha, 1929, s. 35-41.

¹⁸⁹ ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knižky o hře šachové a jiné*. Praha, 1956, s.104-105.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 104.

Svého manžela má milovat nejen láskou duchovní, ale také tělesnou. Štítný dokonce ženy před odmítáním svého náruživého partnera varuje, ať už ze zbožných nebo jiných důvodů, jelikož by tím mohly zavinit manželovu nevěru, a tím na něho uvalit těžký hřích - cizoložství. Doporučuje jim, aby se svému muži v sexu podřídily, pakliže jsou od něj požádány, a to i mnohdy v nestandardním případě, kdy byl podle církve pohlavní styk zapovězen, tzn. v době postu, církevních svátků, pokud je žena gravidní, v šestinedělí, kojí a dokonce, i když je „v ženské nemoci“, tzn. že menstruuje. Neměla by se zároveň vymlouvat na všemožné bolesti, protože pokud by někdy bolesti doopravdy měla, muž by ji už nemusel věřit.¹⁹¹ V otázce manželské sexuality má Štítný na svou dobu poměrně okrajový názor. Pokud by ale muž svoji ženu nemiloval, ona ho má stále milovat a dokazovat mu svoji lásku dobrými skutky, *"neb ukážeš-li nemilost k nemilosti, tiem väčšie nemilost bude."*¹⁹² Jen divný muž by se jí podle Tomáše neodvděčil. Pokud jí ale přesto lásku neopětuje, Bůh se jí odplatí, jednak za to, že manželovi dokazuje věrnost a lásku, jak to kázal, a také za to, že pokorně strpí „protivenství“ svého muže.¹⁹³ Žena tedy dle Tomáše neměla právo na osobní hrdost a měla s ponížením přecházet mužovo „protivenství“, také jí nebylo požehnáno, aby svého muže, i když ji ponižoval, přestala milovat. Což zajisté od ponižované manželky vyžadovalo velké sebezapření a lásku k Bohu.¹⁹⁴

Žena by měla dodržovat abstinenci na alkohol. Jelikož opilost nikomu nesluší, a ženě obzvlášť. Opilá žena je podle Štítného přímo "věc ohavná". Zde můžeme spolu s Pavlínou Rychterovou jen odhadovat, proč místo jiných, u jeho současníků oblíbených ženských kvalit jako například poslušnost, skromnost, neposkvrněnost, vzorná péče o potomstvo či soucit s chudými, zařadil Štítný mezi nejdůležitější právě tuto schopnost. Byl Štítného výrazný odpor k ženskému opilství následkem ojedinělého zážitku, či se v jeho okolí vyskytoval větší počet žen, které holdovaly alkoholu?¹⁹⁵ Také hanlivá a zlá slova jsou u ženy ohavná a neměla by se jich proto raději vyvarovat.¹⁹⁶

Štítný proto všechny manželky nabádá, aby dodržovaly tyto rady, protože budou-li se podle nich chovat, těžko by je jejich muž mohl nemilovat.¹⁹⁷

¹⁹¹ Tamtéž, s. 90-94.

¹⁹² ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knižky o hospodáři, o hospodyně a o čeledi*. Praha, 1929, s. 26.

¹⁹³ ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knižky o hře šachové a jiné*. Praha, 1956, s. 105.

¹⁹⁴ ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knižky o hospodáři, o hospodyně a o čeledi*. Praha, 1929, s. 24-27.

¹⁹⁵ RYCHTEROVÁ, Pavlína. Žena a manželství v díle Tomáše ze Štítného. In *Mediævalia Historica Bohemica* 6. Praha, 1999, s. 105.

¹⁹⁶ ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knižky o hře šachové a jiné*. Praha, 1956, s. 105.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 105.

3.3.3 Vlastnosti špatné manželky

Jako Štítný manželkám nastiňuje dobré a ctnostné vlastnosti, kterých by se měly držet, tak jim také píše o těch špatných, kterých by se naopak určitě měly vyvarovat. Zosobněním špatných vlastností manželky jsou pro něho ženy "helbrechné" (tzv. rozmařilé nebo světácké)¹⁹⁸. Mezi další špatné manželčiny vlastnosti Tomáš řadí kouzla a čáry a samozřejmě cizoložství.

Jako Štítný mluví o "helbrechných" pannách", o kterých již byla řeč, tak se také rozepisuje o "helbrechných" manželkách, které ale považuje za ještě horší než jsou ty panenské. Těmto vdaným ženám autor věnuje málo pozornosti, jelikož jejich chování považuje za zavrženíhodné. Tyto paničky se hodně smějí, s cizími muži flirtují, sedí vždy na viditelném místě, aby si jich každý mohl povšimnout a mohl se na ně s obdivem dívat. Touží se líbit a velmi dbají na to, jaký oděv si k tanci vyberou. Většinou pak svými šaty k nevěře a flirtu vybízí. Svému muži se ale straní, a když jsou s ním, už nejsou tak veselé jako s ostatními muži.¹⁹⁹ K oděvu „helbrechných“ žen Štítný říká: *"Těžce zastkmiec i almužny zapomenúc a druhdy cizieho zadrúc, vše na rúcha nakládají. Pakli takové omluvu sobě vezmú řkúc: "Svým mužóm mosíme se tak pripraviti, aby chom se jim slíbily."*²⁰⁰ Takto ženy omlouvají své velké výdaje za své oblečení a doplňky, které prý nakupují, aby se svému muži líbily. Mnoho těchto žen se ale „neparadí“ kvůli svému muži, ale proto, aby se na zábavách jako masopustu nebo posvícení především mladým mužům a stejným "potvorám" líbily, a aby se jim od nich dostalo pochval.²⁰¹ Je viditelné, jak moc Štítný, nejspíš z vlastní zkušenosti, odsuzuje taneční zábavy, které svádějí k hříchu a kvůli kterým ženy finančně oslabují hospodářství svých mužů, tím, že hodně utrácejí za módní oblečení a doplňky. Tance a taneční zábavy kromě Štítného odsuzují i další moralisté a úřady, považují ho za jeden z nešvarů společnosti, který se neslučuje s dobrými mravy a křesťanskou skromností.²⁰² Pokud "helbrechnou" manželku někdy někdo soudí, je tím dvakrát vinna, jednak za to, že se provinila špatným činem, a také tím, že ostatním dala příčinu k tomu, aby ji mohli soudit. *"Protož hospodyni šlechetná měj počestnú pokoru, a tú zatkáš všem zlým ústa."*²⁰³

¹⁹⁸ ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knížky o hospodářovi, o hospodyni a o čeledi*. Praha, 1929, s. 131.

¹⁹⁹ ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knížky o hře šachové a jiné*. Praha, 1956, 105-107.

²⁰⁰ ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knížky o hospodářovi, o hospodyni a o čeledi*. Praha, 1929, s. 29.

²⁰¹ ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knížky o hře šachové a jiné*. Praha, 1956, 105-107.

²⁰² GEBAUER, Jan. *O životě a spisích Tomáše ze Štítného*. Praha, 1923, s. 88-89.

²⁰³ ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knížky o hospodářovi, o hospodyni a o čeledi*. Praha, 1929, s. 29.

Za velký hřích se považuje, když žena nezachovává svému muži tělesnou věrnost a cizoloží s jinými muži. Pokud žena svého muže podvádí, může se dočkat i toho, že ji její muž zavrhne. Podle Štítného je cizoložství manželky ještě horší než cizoložství manželovo., protože otěhotní-li žena z tohoto hříšného skutku a přivede „cizoložně“ na svět a do rodiny svého právoplatného muže, dopustí se pak dalšího hříchu, že vlastní děti svého pravého muže, respektive dědice okrádá.²⁰⁴

Tomáš varuje všechny ženy před používáním "bobonků", tzn. kouzel a čarů, protože je považuje za lidské smlouvy s ďáblem proti Bohu, která jsou někdy zjevné a někdy tajné. Upozorňuje na to, že i když někdy nějaká kouzla a čary vypadají zpočátku nevinně, vždy je v nich ale něco zlého, protože pochází od ďábla a takovým "šeredným" zlým ženám, které je používají, již pak Bůh od ďábla pomoci nemůže, jelikož se dopouštějí smrtelného hříchu.²⁰⁵ O kouzlech se Štítný zmiňuje v souvislosti se ženami, které si touto ďábelskou mocí chtějí své muže k sobě "přitáhnout" a lásku v nich vyvolat, říkajíc přitom: "*Nekúzlený muž jako nesolený hrách.*"²⁰⁶ Štítný ale píše, že vídal i některé pomatence, kteří se stali obětí kouzel a čarů své ženy. Proto ženám radí, aby okamžitě s Boží pomocí zanechaly kouzel a raději si své muže získaly vlastnostmi ctnostné manželky, o nichž jsem již psala.²⁰⁷ Dále se o nich zmiňuje, když píše o manželích, kteří chtějí pomocí kouzel a kouzelných nápojů zabránit početí nebo již počatý plod potratit²⁰⁸ nebo je vídal na svatbách, kde novomanželům budoucnost předpovídaly a ženichovi rady do společného života dávaly.²⁰⁹

Dobrá manželka se má tedy vyhnout všem těmto věcem a má se pokud možno snažit bránit v tom i jim samotným, odrazovat od nich své sousedky a další podobné ženy, i když je to někdy těžké.

²⁰⁴ Srov. KLAPISCH-ZUBEROVÁ, Ch., Ženy a rodina, In: LE GOFF, Jacques (ed.). *Středověký člověk a jeho svět*. Praha, 2003, s. 247.

²⁰⁵ ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knížky o hospodářovi, o hospodyně a o čeledi*. Praha, 1929, s. 24.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 23.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 23-24.

²⁰⁸ ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knížky o hře šachové a jiné*. Praha, 1956, 88.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 89.

3.4 Žena jako matka

Mateřství, jak už bylo řečeno, bylo ve středověku považováno za jeden z hlavních důvodů manželského svazku pro ženy.

Starost o hospodářovu čeleď a především dobrá výchova jejich dětí je pro Štítného jednou z hlavních a nejdůležitějších ctností ženy. Hospodyně-matka by ji měla vychovávat tak, aby nebyla před hospodářem nepořádná, měla by od ní dostávat a mít, čeho potřebuje, tzn. že by neměla trpět hladem nebo v zimě chladem a neměla by se mezi sebou hádat. Také pokud se čeleď dopustí nějaké špatnosti nebo neplech, je to především vina hospodyně-matky, která ji má vést tak, aby takovým věcem předešla. Podle Tomáše přitom dobrému a mravnímu chování matka čeleď a své děti naučí nejlépe prostřednictvím křesťanské výchovy. Proto je důležité, aby matka dbala na duševní výchovu svých dětí.²¹⁰

Matka křesťanka má své děti vychovávat tak, aby měly vždy Boha na paměti, aby se k němu pravidelně, tzn. ve dne v noci, v dobrém i zlém, modlily, účastnily se křesťanských pobožností, aby se Bohu svým chováním zalíbily. Důležité také je, aby čeleď, a své děti obzvláště, vedla ke ctnosti, kázni a dobrotě. Přičemž ke křesťanské dobrotě by měla vychovávat zase dobrotou než nějakou zlobou, protože dobrým příkladem bez křiku a hádek a moudrým napomínáním mezi nimi spíš zamezí různým hádkám a neplechám.²¹¹ Neměly by se také dopouštět nemoudrých a hanlivých řečí a rozhodně by se měly vyhýbat smilným řečem a písním.²¹²

Štítný nadává na pyšné a povrchní matky, které se starají jen o fyzickou stránku, tzn. o tělo svých dětí a zanedbávají pro něj to důležitější, jejich duchovní a morální výchovu. Jsou pak dle něj matkami jen jejich těl, ale ne duší. Takové chtějí, aby se jejich dětem žilo na tomto světě co nejlépe, ale nemyslí na to, jak budou poté takové děti trpět na onom světě; "*jedny synóm, ryieřstvie žádajíc, druhé cti, a žádná z takových nedobývá dětem Boha.*"²¹³ Podle Štítného si zásluhu zaslouží pouze matky, které se starají především o duševní blaho jejich dětí.²¹⁴

Zároveň by jim hospodyně měla být dobrým příkladem, zejména v respektování svého muže, jejich hospodáře a otce. Štítný nejspíš z vlastní zkušenosti

²¹⁰ ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knížky o hospodářovi, o hospodyně a o čeledi*. Praha, 1929, s. 36-38.

²¹¹ Tamtéž, s. 36-38.

²¹² ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knížky o hře šachové a jiné*. Praha, 1956, 116-119.

²¹³ ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knížky o hospodářovi, o hospodyně a o čeledi*. Praha, 1929, s. 37.

²¹⁴ Tamtéž, s. 36-38.

postřehl, že pokud čeled' a děti vidí, že si jejich hospodyně svého manžela s úctou váží, i ony si ho potom o to více mohou vážit a respektovat ho.²¹⁵ Měla by tedy čeled' učit tomu, aby hospodáře bez jakékoliv závisti milovala nepomlouvala ho před sousedy, neodmlouvala mu a s láskou k němu plnila jeho rozkazy. S tím souvisí již řečené, že žena má chránit a starat se o čest svého muže.²¹⁶

²¹⁵ Tamtéž, s. 36-38.

²¹⁶ ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knížky o hře šachové a jiné*. Praha, 1956, 120-122.

3.5 Žena jako hospodyně

Ctnostná hospodyně by se dle Tomáše měla se snahou a láskou starat o jejich společný dům a majetek *"aby šereden nebyl, neumeten jako svinec i jiná domová potřeba aby nebyla šeredna"*,²¹⁷ to znamená, že by měla svůj dům udržovat v čistotě a také by měla umět dobře hospodařit s nastřádaným majetkem.²¹⁸

Opakem ctnostných hospodyněk jsou pyšné ženy které také svůj dům a hospodářství spravují, ale peníze, které z práce našetří si také pro sebe schovají a utrácí je pak za hezké oblečení a doplňky. Tomáš ale cení jen takové, které své potřeby na úkor muže, dětí a čeledi potlačí.²¹⁹ Hospodářova žena by si také měla dát pozor na zahálku: *"A také nikdy dobrá hospodyně nemá prázdná chleba jísti, neb prázdnot mnoho zlého činí."*²²⁰, protože při zahálce mohou ženu napadat různé nemravné myšlenky. Měla by umět rozeznat práci užitečnou, a především té se věnovat. Jako se například starat o to, aby její muž, děti a čeleď nebyli hladoví nebo, aby netrpěli zimou. Protože Písmo svaté praví: *"Čeleď dobré hospodyně neboj se studeni sněžné."*²²¹

Hospodářova žena má ze své práce dávat v duchu křesťanské morálky almužny chudým. Neměla by však dávat velké almužny bez vědomí a souhlasu svého muže, ale jen tak velké, o kterých ví, že s nimi hospodář souhlasí. Tímto Štítný dokazuje, že se řídí tradiční představou středověkého manželství, kdy je žena podřízena muži a nemohla zcela samostatně a svobodně jednat. Má být pozorná a sledovat, co se v jejím domě děje a pokud by se dělo v domě něco špatného nebo dokonce hříšného, má co nejdříve zakročit a zastavit to. Dle Štítného byl tedy tento prostor, dům a starost o to, aby v něm panoval klid, vyhrazen zejména ženě.²²²

Ve svátcích, kdy se nemá věnovat fyzické činnosti, by se ale naopak měla o to více věnovat té duchovní. To znamená, že by v těchto dnech měla v dobrém duchu kárat čeleď i své sousedy z neposlušnosti nebo špatností a měla by se snažit jim domluvit a zmírnit jejich hádky a vzájemné pomlouvačné řeči. Jen taková hospodyně, která se snaží o klid v domě i okolí se bude svému hospodáři líbit a bude pro ostatní, jak pro čeleď, tak i sousedy dobrým příkladem a vzorem.

²¹⁷ ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knižky o hospodáři, o hospodyně a o čeledi*. Praha, 1929, s.27.

²¹⁸ Srov. KLAPISCH-ZUBEROVÁ, Ch., *Ženy a rodina*, In: LE GOFF, Jacques (ed.). *Středověký člověk a jeho svět*. Praha, 2003, s. 259.

²¹⁹ Tamtéž, s. 38-41.

²²⁰ Tamtéž, s. 38-39.

²²¹ Tamtéž, s. 39.

²²² Tamtéž, s. 38-41.

Je možné, že hospodář tuto šlechetnou manželčinu snahu dostatečně neocení a pokud se tak stane, nemá žena zoufat a má se opět obracet k Bohu, od kterého se jí zajisté dostane zasloužené odplaty. *"Protož šlechetná a moudrá hospodyni, ač ji co potká nesnadného od muže neb od kohož kolivěk, neb řiedko tak jest, jakž má býti, vždy se proto utěší v Boze, v něm položec naději všichnu, neb on sám vie, proč co činí aneb proč na koho co přepúštie."*²²³

²²³ Tamtéž, s. 41.

3.6 Vdovský stav

Opět tu vyvstává otázka, proč je tu pojednáno o vdovách. Je to z toho důvodu, že je třeba nahlížet na vdovy jako na bývalé manželky, a možná i ještě na ty budoucí.. Níže bude tedy popsán Štítného názor na stav vdovský.

Stavu vdovskému se Štítný věnuje ze všech tří stavů nejméně. Považuje ho za méně důstojný než je stav panenský, ale tím, že se vyhýbá a brání pohlavnímu styku, za více důstojný oproti stavu manželskému, čímž se autor neodchyluje od tradičního pohledu středověké společnosti.²²⁴

Vdovský stav je dle Tomáše svojí sexuální zdrženlivostí příkladem pro stav panenský. I tím, že některé vdovy, které již na vlastní kůži okusily, jaké je to žít ve stavu manželském, a přesto se nechtějí podruhé vdávat, dokazují pannám *"že menšie jest rozkoš v manželství nežli k němu žádost."*²²⁵, a že si raději mají své panenství ponechat. Ovdovělé ženy, které si vyzkoušely jak stav panenský, tak i manželský, mohou tak pannám i manželkám dávat užitečné rady k jejich stavu. Podle Štítného jsou tedy vdovy pro manželky něco jako jejich učitelkami či ochránkyněmi, když píše: *"A stav vdovský jest tuto jako pěstún obú stavův, totiž panenského i manželského."*²²⁶ Z toho důvodu Štítný na vdovy klade i vysoké morální nároky.

3.6.1 Rozdělení vdov

Štítný z každodenní zkušenosti rozeznává vdovy dvoje: jedny, které již po smrti svého manžela chtějí zůstat ve stavu vdovském a druhé, které by chtěly ještě "jít za muž" a vstoupit tak opět do stavu manželského. Pokud ale vdova, která ještě touží po muži, zemře ve stavu vdovském, nemůže mít pak stejné odplaty jako ta, která se rozhodla pro stav vdovský z vlastní vůle a dobrovolně.²²⁷

Vdovami se ve Štítného pracích rozumí ženy, které byly ve svazku manželském a jejich muž jim zemřel, a také ženy, které o své panenství přišly mimo svazek manželský, jak dokazují jeho slova: *„Mienímť stavem vdovským také i ty, ješto sú svú čistotu i kromě manželstva kak šeredně potratili“*²²⁸

224 Srov. KOPIČKOVÁ, Božena, "Stav panenské čistoty jest ze všech stavův najduostojnější", In KŮRKA, P. a kol. Angelus Pacis: Sborník prací k počtě Noemi Rejchrtové. Praha, 2008, s. 122.

225 Tamtéž, s. 75.

226 Tamtéž, s. 75-76.

227 Tamtéž, s. 66.

228 ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. Knížky šestery o obecných věcech křesťanských. Praha, 1852, 82.

3.6.2 Vdát se podruhé, či nevdát?

I když Štítný vdovám doporučuje zůstat ve stavu vdovském, nevidí na druhé svatbě nic hříšného, jen by se podle něj neměla slavit tolik, jako když je nevěstou panna.²²⁹ Blíže ale rozdíl mezi první a druhou svatbou nespecifikuje. Sňatek doporučuje především mladým vdovám, které by si měly ještě najít muže, být hospodyněmi a rodit děti a také těm vdovám, které se nechtějí vzdát světských radostí, protože je toho názoru, že je lepší se vdát než neustále toužit.²³⁰ Dokonce se Tomáš setkal s vdovami, které nedbaly na církevní ustanovení a oddaly se tajně a ne před knězem, o těch píše, že jsou to "ubohé bláznice", a že taková špatná věc se neutají. Taková žena někdy pak ze strachu z prozrazení i své dítě potratí, *"a tak bude smilníci a cizoložníci i svého plodu vražedníci."*²³¹ Proto by se měla každá vdova raději řádně vdát, než žít v takovém "pokoutném", tajném manželství.²³²

Štítný zmiňuje tři vdovy, o kterých píše jen to, že pochází z Říma. Můžeme ale na těchto případech vysledovat, jaká manželství mohly manželky prožívat: První vdova nechtěla dalšího muže z toho důvodu, protože nepoznala takového, který by si ji chtěl vzít kvůli ní samé, a ne jen kvůli jejímu bohatství. Druhá proto, že měla svého zemřelého manžela stále ještě ve svém srdci živého a nemohla by mít muže dva. Zde Tomáš ze Štítného soudí, že na svého muže nemohla vdova zapomenout buďto proto, že na ni byl velmi hodný a nebo naopak proto, že na ni byl zlý, krutý a bil ji, což si žena pamatuje ještě déle, neboť *"dobré se dlouho pomní, ale zlé ještě déle."*²³³ a raději bude bez muže a zasvětit se Bohu, než aby znovu pro trochu rozkoše trpěla. A poslední třetí vdova měla manžela, kterého milovala a on miloval ji. Ten, který by přišel po něm, by už pro ni nemohl být tak dobrý a nemohla by ho proto milovat, a pokud by byl také tak dobrý, bála by se zase, že ji také opustí.²³⁴

Štítný se zmiňuje o ženách, na které byl jejich muž zlý, hrubý a bil je. Přičemž je v tomto ohledu toho názoru, že manžel může a dokonce má své ženě bránit v nevhodném chování, ale prvně samozřejmě domlouváním a pokud by to „po dobrém“ nestačilo, může ženě ukázat svoji nadřazenost a použít i tvrdších prostředků. Žena ale tuto možnost oproti svému manželovi nemá a pokud je jí fyzicky ubližováno, radí jí

²²⁹ Tamtéž, s. 78.

²³⁰ Tamtéž, s. 79.

²³¹ Tamtéž, s. 79.

²³² Tamtéž, s. 79.

²³³ Tamtéž, s. 77.

²³⁴ Tamtéž, s. 76-77.

poté Štítný, aby se obracela k Bohu. Žena-manželka tedy neměla proti fyzickému násilí od svého muže žádné podpory ani pomoci. V tomto se Štítný shoduje se středověkou mentalitou a názorem na bití žen jako výchovného prostředku.²³⁵

²³⁵ ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knížky o hospodářovi, o hospodyni a o čeledi*. Praha, s. 14-15.

ZÁVĚR

Tato práce se zabývá problematikou ženy a rodinného prostoru v díle Tomáše Štítného. V úvodu jsou vytyčeny cíle, které byly následně zhodnoceny. Tomáš ze Štítného se věnoval všem stavům, do kterých se středověké ženy dle společenské role dělily. Psal tedy jak o pannách a vdovách, tak i o manželkách, matkách a hospodyních. Ze všech tří stavů považoval za nejvíce chvályhodný pro jeho naprostou pohlavní čistotu stav panenský. Za ten pak staví stav vdovský, ve kterém se také má dodržovat pohlavní zdrženlivost. A jako poslední, nejméně důstojný, staví stav manželský. Na poslední místo ho řadí z toho důvodu, že v tomto soužití muže a ženy je, a dokonce má být manželský pohlavní styk.. V tomto se autor plně shoduje s postoji křesťanské církve, což potvrzuje i skutečnost, že často cituje tradiční církevní autority. Autor také často používá výrazu „dustojenstvie“, což v jeho pojetí znamená chvályhodnost či úctyhodnost.

Tomáš ve svých pracích z vlastní zkušenosti rozlišuje až patero panen. V textech, které věnuje právě pannám, je možné je vnímat jako pedagoga, který svým psaním mohl mnohým rodičům usnadňovat výchovu jejich dcer. Snaží se mladé dívky ovlivnit, když jim ve svých knihách nastiňuje, jak se mají chovat, ať už se rozhodly zůstat pannami po celý život nebo se chtějí provdat za muže, a na co se mají poté připravit. Další ženy, kterými se zabývá jsou vdovy, byť méně než pannami či manželkami. Rozlišuje je, podobně jako u panen, na ty, které chtějí již zůstat ve stavu vdovském a ty, které se chtějí podruhé vdát. Vdovám spíše doporučuje první možnost, ale jen těm starším. Mladší vdovy nabádá k dalšímu sňatku a plození dětí.

I když jihočeský mravokárce řadí stav manželský z pohledu pohlavní čistoty mezi nejméně chvályhodný, z vlastní zkušenosti horlí pro harmonické a šťastné manželství. Svými texty se snaží ostatním manželům ukázat, jak takového manželství dosáhnout. Dává jim cenné rady, jak si vybrat svého partnera, protože dobrý výběr považuje za předpoklad šťastného manželství. Dále jak se mají partneři v manželství chovat a také jim poskytuje názorné příklady dobrých a špatných manželů. Manželství je podle Tomáše kromě zachování rodu dobré i v tom, že na sebe mohou manželé dobře „působit“, a tím i na jejich děti. Ve většině případech se s názory na manželství shoduje se svými současníky, ale rozhodně to neplatí u manželské sexuality, kde je Štítný na svou dobu poměrně liberální. Hlavní podmínkou šťastného a harmonického manželství

je dle něho manželská láska, věrnost a vzájemná podpora a tolerance, jak duševní, tak i tělesná.

Ideální manželka je podle Tomáše ze Štítného především moudrá, pokorná, poslušná, věrná a především milující žena, která dodržuje hlavní ctnosti, které jí doporučuje a vyhýbá se takovým hříchům jako jsou například kouzla, čáry nebo cizoložství. Za nejdůležitější úlohu ženy-matky považuje výchovu dětí v dobré křesťany. Měla by je vést v úctě a lásce k Bohu, hospodáři-otci a také k vzájemné lásce mezi sebou. Jako hospodyně by se měla s láskou a péčí starat o domácnost, aby byl v domě pořádek a někdy společně s mužem i o jejich hospodářství. Měla by umět dobře hospodařit, aby bylo v domě vždy něco k snědku a celkově dbát na potřeby svého muže, dětí a čeledi.

Štítný manželky ve svých textech většinou nepodceňuje, a dokonce uznává i jejich přednosti v manželství. Ženu popisuje i jako mužovu mravní podporu a pomocnici a nabádá partnery, aby si vzájemně pomáhali a starali se o sebe. Zároveň se ale drží středověké zásady, tedy nadřazenosti muže nad ženou, a to jak v každodenním životě, tak i v oblasti manželské sexuality, kdy žena má být vůči svému muži poslušná a její jednání by mělo být ovlivňováno mužem. Zároveň ale muže nabádá, aby své nadřazenosti nezneužívali, jen pokud nebude jiné možnosti, může manžel ženě ukázat i svoji převahu. Také ženám často vytýká jejich špatné vlastnosti jako pýchu, hrdost, lehkomyšlnost, nepořádnost, lenost, pomlouvačnost, ale zejména odsuzuje jejich touhu po líbivosti, nevěru a zbytečné utrácení za drahé šaty a doplňky. Když Štítný píše, že hrdá panna je horší než pokorná manželka, dokazuje tím, že nehodnotí ženy podle jejich stavu, ale více si všímá vlastností jednotlivé ženy.

RESUMÉ

This bachelor thesis analyses the topic of the role of a woman and a family circle in the work of Tomáš Štíttný. The aims are set in the introduction and then they were evaluated and summarized.

Tomáš ze Štíttného focused on all states of medieval women, according to their social roles they were divided into. In his works, he described virgins and widows, and also wives, mothers and housewives. Of all these three states, Štíttný the most valued the state of virginity, which he considered to be the most commendable and respectable. The following state was the state of widowhood, in which the sexual chastity was kept. The last state, considered to be the least respectable, was the marital one. The reason for this was the practise of marital sexual intercourse. These views of his correspond with the views of the Catholic Church.

In his works, Tomáš Štíttný distinguishes five kinds of virgins. In the works dedicated to these, Štíttný can be perceived as an educator, whose works helped parents with raising their daughters. Secondly, the state of widowhood was examined, although not so elaborately as the states of virgins and wives. They were categorized into those, who wanted to stay widows, and those, who wanted to remarry. The first option was recommended for older widows and the second one for younger widows. Even though the South Bohemian moralist considered the marital status the least respectable, he pled for harmonious and happy marriage drawing from his own experience. He advised married couples to proper behaviour and gave examples of good and bad spouses. In the issue of sexuality in a marriage he is very liberal in the contrast of his contemporaries.

An ideal wife according to Tomáš Štíttný is especially wise, humble, adhering to proper behaviour, faithful and loving. She should avoid sins such as witchcraft and adultery. The most important role of a woman-mother was considered raising children to be good Christians. Children should be raised to be respectful to the God, to their father and to each other. Furthermore, a proper housewife should have a great command of her household.

In conclusion, Štíttný does not underrate women in contrast with his contemporaries, however he acknowledges man superiority.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:

Primární literatura:

- [1] ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knížky o hospodářovi, o hospodyně a o čeledi*. Dr. V. Foch (ed.). Praha: Karel Reichl, 1929.
- [2] ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knížky o hře šachové a jiné*. František Šimek (ed.). Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1956.
- [3] ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Knížky sestery o obecných věcech křesťanských*. K. J. Erben (ed.), Praha, 1852.
- [4] ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *O lásce*. Libuše Čudová, Marie Novotná (ed.). Tábor: Husův sbor, 1940.
- [5] ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. *Thómy z Štítného Knihy naučení křesťanského* Ant. Jaroslav Vrtátka (ed.). Praha: Museum království Českého, 1873.
- [6] ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš, *Vidění svaté Brigity Švédské v překladu Tomáše ze Štítného*. Pavlína Rychterová (ed.). Praha: Filosofia, 2009. ISBN 978-80-7007-294-3.
- [7] ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, *Řeči besední*. Milada Nedvědová (ed.). Praha: Academia, 1992. ISBN 80-200-0150-6.

Sekundární literatura:

- [8] *Bible česká: Díl první. Knihy starého zákona*. Jan Hejčl (ed.). Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1930.
- [9] ČORNEJ, Petr - LOCKEROVÁ, Jiřina - MAJOR, Pavel. *Panovníci českých zemí*. 5. vyd. Havlíčkův Brod: Fragment, 2004. ISBN 80-7200-848-3.
- [10] ENNEN, Edith. *Ženy ve středověku*. Praha: Argo, 2001. ISBN 80-7203-369-7.
- [11] GALÍK, Josef et. al. *Panorama české literatury: (literární dějiny od počátků do současnosti)*. Olomouc: Rubico, 1994. ISBN 80-85839-04-0.
- [12] GEBAUER, Jan. *O životě a spisích Tomáše ze Štítného*. Prof. dr. Fr. Trávníček (ed.). Praha: Česká akademie věd a umění, 1923.
- [13] KÁDNER, Otakar, *Dějiny pedagogiky: Díl I. Do konce středověku*, 2. vydání. Praha: nákladem České grafické unie a.s., 1923.

- [14] KAŇÁK, Miloslav. *Milíč z Kroměříže*. Praha: Blahoslav, 1975.
- [15] KOLÁŘOVÁ-CÍSAŘOVÁ, Anna. *Žena v hnutí husitském*. Praha: nákladem Sokolice, 1915.
- [16] KOPIČKOVÁ, Božena, "Stav panenské čistoty jest ze všech stavův najduostojnější": K názorům na ženy v českém reformním prostředí od poloviny 14. století do roku 1419 (ke středověkým mentalitám), In KŮRKA, Pavel – PÁNEK, Jaroslav – POLÍVKA, Miroslav. *Angelus Pacis: Sborník prací k poctě Noemi Rejchrtové*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2008. ISBN 978-80-7286-125-5.
- [17] KOPIČKOVÁ, Božena. Ženská otázka v českém středověku. Současný stav bádání a možné směry jeho dalšího vývoje. In *Československý časopis historický 37, HŮ AV ČR*. Praha, 1989, s. 561-574. ISSN 0862-6111.
- [18] LE GOFF, Jacques (ed.). *Středověký člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 2003. ISBN 80-7021-682-4.
- [19] LENDEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel, *Radostné dětství: Dítě v Čechách devatenáctého století*, Praha, Litomyšl: Paseka, 2006. ISBN 80-7185-647-9.
- [20] LENDEROVÁ, Milena (ed.). *Eva nejen v ráji: žena v Čechách od středověku do 19. století*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0375-6.
- [21] LENDEROVÁ, Milena et al. (eds.). *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: NLN s. r. o., 2009. ISBN 978-80-7106-988-1.
- [22] Nový zákon: překlad s výkladem. Skutky apoštolské, Epištoly, Kniha zjevení. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1978.
- [23] OTIS-COUR, Leah. *Rozkoš a láska: dějiny partnerských vztahů ve středověku*. Praha: Vyšehrad, 2002. ISBN 80-7021-542-9.
- [24] PERNOUD, Régine. *Žena v době katedrál*. Praha: Vyšehrad, 2002. ISBN 80-7021-544-5.
- [25] RYCHTEROVÁ, Pavlína. Žena a manželství v díle Tomáše ze Štítného. In *Mediaevalia Historica Bohemica 6*. Praha: Historický ústav Akademi věd ČR, v.v.i., 1999, s. 95-109. ISSN 0862-979X.
- [26] ŠMAHEL, František. *Husitská revoluce 1: Doba vymknutá z kloubů*. 2. vydání. Praha: Karolinum, 1995. ISBN 80-7184-072-6.
- [27] ŠMAHEL, František. *Husitská revoluce 2: Kořeny české reformace*. 2. vydání. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-072-6.
- [28] VERDON, Jean, *Volný čas ve středověku*, Praha: Vyšehrad, 2003. ISBN 80-7021-543-7.